

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

EGLĖ TOLIŪNAITĖ
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA

IKISUTARTINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Dr. Algirdas Matkevičius

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS	3
I ATSAKOMYBĖ, TAIKOMA UŽ IKISUTARTINIŲ SANTYKIŲ PAŽEIDIMUS	6
1.1 Ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ištakos ir šio instituto pripažinimas užsienio šalyse	6
1.2 Ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas Lietuvos civilinėje teisėje.....	8
1.3 Ikisutartinės civilinės atsakomybės samprata.....	9
1.4 Ikisutartiniai santykiai	11
1.4.1 Derybos ikisutartiniuose santykiuose	13
1.4.2 Ikisutartiniai dokumentai bei jų teisinė reikšmė.....	14
II IKISUTARTINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKymo SĄLYGŲ YPATUMAI ... 18	
2.1 Neteisėti veiksmai kaip ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlyga.....	18
2.2 Sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose nevykdymas – ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo pagrindas	19
2.2.1 Sąžiningos derybos	21
2.2.2 Pareigos atskleisti informaciją ikisutartiniuose santykiuose nevykdymas	24
2.2.3 Konfidencialumo pareiga	28
2.2.4 Preliminariosios sutarties nevykdymas	31
2.2.5 Kiti sąžiningumo principui ikisutartiniuose santykiuose prieštaraujantys veiksmai	36
2.3 Ikisutartiniai nuostoliai – ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlyga	39
2.3.1 Tiesioginiai nuostoliai – derybų išlaidos	40
2.3.2 Nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gauta nauda – nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies nuostoliai.....	41
2.3.3 Prarastos galimybės pinigine verte	43
2.3.4 Negautos pajamos.....	48
III IKISUTARTINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TEISINĖ PRIGIMTIS	50
3.1 Ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis	50
3.2 Ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis užsienio valstybėse	51
3.3 Ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis Lietuvoje	55
3.4 Ikisutartinė civilinė atsakomybė – <i>sui generis</i>	58
IŠVADOS	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69

IVADAS

Darbo naujumas ir aktualumas. Istoriskai žvelgiant, sutarčių teisėje ilgą laiką dominavo laisvė ikisutartiniuose santykiuose ir šalims nekildavo atsakomybės taikymo už atliktus nesažiningus veiksmus iki sutarties sudarymo klausimas. Tačiau sudėtingėjanti civilinė apyvarta išryškino ikisutartinių santykių svarbą sutarčių teisėje. Ikisutartiniai santykiai tapo neatsiejamu sutarties sudarymo proceso etapu, kurio metu šalys įgyja tam tikrų ikisutartinių prievolių, o jų nevykdymas lemia civilinės atsakomybės dar nesant sudarytos pagrindinės sutarties – ikisutartinės civilinės atsakomybės, taikymą. Ikisutartinė civilinė atsakomybė paremta vokiečių teisininko Rudolf von Jhering 1861 m. suformuluota ir pagrįsta *culpa in contrahendo* doktrina, remiantis kuria, bet koks kaltas šalies veiksmas ikisutartiniuose santykiuose yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Šalių teisių ir pareigų ikisutartiniuose santykiuose turinys kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalyse ir bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse yra skirtingas. Tačiau nepaisant teisinio reguliavimo skirtumų bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalyse, sąžininga ikisutartinių santykių šalis yra ginama teisinėmis priemonėmis. Lietuvoje ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas įtvirtintas tik 2000 m. CK (toliau – CK). Šio instituto ypatumus yra nagrinėjęs profesorius V. Mikelėnas monografijoje „Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija“¹. Profesorius analizavo atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimus taikymo ypatumus skirtingų valstybių teisinėse sistemose. Tyrimu atskleistas doktrinos *culpa in contrahendo* pripažinimas užsienio šalyse. Minėtas tyrimas atliktas iki CK priėmimo, todėl ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ypatumai nacionalinėje teisėje jame nenagrinėti. Ikisutartinės civilinės atsakomybės ypatumus, įtvirtintus šį institutą CK, profesorius pabrėžė CK šeštosios knygos „Prievolių teisė“ dalies komentare² bei veikale „International Encyclopedia of Laws“³. Ikisutartinių santykių ir atsakomybės už jų pažeidimus ypatumai gvildenami ir vadovėlyje „Civilinė teisė. Prievolių teisė“⁴. Ikisutartinės civilinės atsakomybės kvalifikavimo klausimus nagrinėjo profesorė D. Ambrasienė ir daktarė S. Cirtautienė straipsnyje „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“⁵. Probleminiai aspektai, kylantys taikant civilinę atsakomę už preliminarosios sutarties nevykdymą, atskleisti D. Ambrasienės ir I. Kryžiūtės straipsnyje „Atsakomybės už

¹ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.

² Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.

³ Mikelėnas V., Mikelėnienė D. International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania. London: Kluwer Law International, 2004.

⁴ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.

⁵ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008, 10(112).

preliminarijos sutarties nevykdymą problemos“⁶. Ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas dėl teisinio reglamentavimo lakoniškumo lėmė nevienodą teismų praktikos formavimąsi bei atskleidė prieštaringas nuomones Lietuvos civilinės teisės doktrinoje. Atsižvelgiant į tai, kyla poreikis atlikti ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto tyrimą, išanalizuojant jo dinamiką teismų praktikoje ir civilinės teisės doktrinoje bei įvertinant teismų praktikos ir civilinės teisės specialistų prieštaringų ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ypatumų aiškinimų motyvus. Ypatingas dėmesys sutelktinas į ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlygų: neteisėtų veiksmų ir žalos, ypatumų nagrinėjimą. Taip pat gilesnės analizės reikalauja ir ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinės prigimties koncepcija.

Problema – skirtingų valstybių pozityvioji teisė, teisės doktrina ir teismų praktika už ikisutartinių santykių pažeidimus numato nevienodą civilinę atsakomybę – deliktinę, sutartinę ar *sui generis*. Lietuvos Respublikos CK nenustato, kokios civilinės atsakomybės rūšies taisyklėmis vadovaujamosi taikant atsakomybę už ikisutartinių prievolių pažeidimus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika, civilinės teisės doktrina ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimties aspektu taip pat yra nevienareikšmiška ir dinamiška – tai lemia nevienodą ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto taikymą ir aiškinimą.

Darbo objektas – ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto teisinis reglamentavimas, praktinis taikymas ir aiškinimas Lietuvoje bei šio instituto teisinio reguliavimo ypatumai užsienio šalyse.

Tikslas – remiantis pozityviosios teisės normomis, užsienio šalių ir Lietuvos teoriniais tyrimais bei teismų praktikos analize, atskleisti ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ypatumus nacionalinėje teisėje. Siekiant šio tikslo, keliami **uždaviniai**:

1. Atskleisti ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ištakas, ikisutartinės civilinės atsakomybės sampratą bei šio instituto pripažinimą Lietuvoje ir užsienio šalyse.
2. Išanalizuoti neteisėtų veiksmų, kaip ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, ypatumus.
3. Atskleisti žalos (nuostolių), patirtų ikisutartiniuose santykiuose, koncepcijas bei jų atlyginimo ypatumus.
4. Remiantis užsienio šalių ir Lietuvos teisiniu reglamentavimu, teisės doktrina ir teismų praktika, nustatyti ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinę prigimtį nacionalinėje teisėje.

⁶ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. Jurisprudencija, 2012, 19(2).

Hipotezė – CK įtvirtintas ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas yra efektyvi sąžiningos ikisutartinių santykių šalies teisių gynimo priemonė, nes nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai atlyginami tiek tiesioginiai, tiek netiesioginiai jos ikisutartiniuose santykiuose patirti nuostoliai.

Darbe taikomi šie mokslinio tyrimo metodai:

Istorinis – magistro darbe analizuojamos ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ištakos bei šio instituto raida Lietuvoje ir užsienio šalyse.

Lingvistinis (gramatinis) – analizuojami ikisutartinę civilinę atsakomybę reglamentuojantys nacionaliai ir užsienio valstybių teisės aktai, Tarptautinių komercinių sutarčių principų, Europos sutarčių teisės principų nuostatos bei Lietuvos ir užsienio šalių teisės doktrina.

Lyginamasis – lyginami ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto teisinio reglamentavimo, taikymo ir aiškinimo ypatumai skirtingose šalyse.

Sisteminės analizės – analizuojamas ikisutartinę civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų tarpusavio ryšys bei šių normų ryšys su kitais teisės aktais.

Teleologinis – pasitelkiant šį metodą, siekiama išsiaiškinti CK įtvirtintų ikisutartinę civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų tikslus.

Apibendrinimo – formuluojamos atliktą tyrimą apibendrinančios išvados.

Darbo struktūra. Struktūrą lemia pasirinktas darbo tikslas ir iškelti uždaviniai. Darbą sudaro: įvadas, trys dėstomosios dalies skyriai, išvados, literatūros sąrašas.

I ATSAKOMYBĖ, TAIKOMA UŽ IKISUTARTINIŲ SANTYKIŲ PAŽEIDIMUS

1.1 Ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ištakos ir šio instituto pripažinimas užsienio šalyse

Ikisutartinės civilinės atsakomybės ištakos siejamos su *culpa in contrahendo* (nesąžiningo elgesio derybose) doktrina. Šią doktriną 1861 m. sukūrė, o vėliau ir plėtojo žymus vokiečių teisininkas Rudolf von Jhering. *Culpa in contrahendo* doktriną trumpai galima apibūdinti teiginiu, kad šalių pareiga elgtis sąžiningai atsiranda nuo ikisutartinių santykių pradžios ir bet koks kaltas šalies veiksmas ikisutartiniuose santykiuose yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę⁷. XX amžiaus pradžioje ši doktrina buvo plėtojama ir kitų teisės atstovų: prancūzų teisininko R. Saleilles ir italų teisininko G. Faggela, kurie teigė, jog civilinė atsakomybė turi būti taikoma ir už nepagrįstą derybų nutraukimą⁸. *Culpa in contrahendo* doktrina taikoma, jei egzistuoja šių sąlygų visuma: 1) šalys yra ikisutartiniuose santykiuose; 2) pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai; 3) patiriama žala⁹.

Ilgainiui sąžiningai elgtis ikisutartiniuose santykiuose įpareigojanti *culpa in contrahendo* doktrina buvo pripažinta daugelyje kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalių. Kai kuriose valstybėse ji įtvirtinta pozityviojoje teisėje, kitose – plėtota *extra legem*. Nors Vokietija laikytina doktrinos *culpa in contrahendo* tėvyne, ilgą laiką Vokietijos civilinio kodekso rengėjai nepritarė šios doktrinos įtvirtinimui pozityviojoje teisėje. Tačiau Vokietijos teismų praktika ir teisės doktrina pripažino, kad šalys turi pareigą sąžiningai vykdyti įsipareigojimus ne tik sutartiniuose santykiuose, bet ir ikisutartiniuose santykiuose. Todėl jei viena iš šalių derybų metu elgiasi nesąžiningai arba derybas pradeda neketindama sudaryti sutarties ar atlieka kitus kaltus veiksmus (pvz. pateikia klaidingą informaciją), tai sąžininga ikisutartinių santykių šalis, patyrusi dėl to nuostolių, turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo¹⁰. Kurį laiką tik teismų praktikos ir teisės doktrinos pripažinta sąžiningo elgesio ikisutartiniuose santykiuose pareiga, 2001 m. buvo įtvirtinta ir Vokietijos civilinio kodekso (toliau – BGB) 311 straipsnio 2 dalyje¹¹.

Prancūzijos teisės aktai neįtvirtina sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose. Prancūzijos CK 1134 straipsnio 3 dalis¹² įpareigoja šalis elgtis sąžiningai tik sutartiniuose santykiuose. Tačiau 1907 m. ikisutartinės civilinės atsakomybės egzistavimą teisės doktrinoje

⁷ Norkūnas A., Selelionytė–Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 24.

⁸ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 124.

⁹ Kiršienė J., Leonova N. Qualification of pre-contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudencija*, 2009, 1(115), p. 227.

¹⁰ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, p. 48.

¹¹ Cartwright J., Hesselink M. Precontractual Liability in European Private Law. Cambridge University Press, 2008, p. 33.

¹² Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 147.

pagrindė prancūzų teisininkas R. Saleilles¹³. Nuo to laiko Prancūzijos teismų praktikoje pripažįstama, kad sąžiningumo pareigos šalys turi laikytis ir ikisutartiniuose santykiuose. Analogiškai yra ir Belgijoje bei Liuksemburge. Šių valstybių civiliniai kodeksai sąžiningumo principo įpareigoja laikytis tik šalis, kurias sieja sutartiniai santykiai, tačiau teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pripažįstama, kad sąžiningai elgtis šalys turi ir ikisutartiniuose santykiuose¹⁴.

Yra valstybių, kurios doktriną *culpa in contrahendo* įtvirtino pozityviojoje teisėje. Paminėtina, kad pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose įtvirtina Italijos civilinio kodekso 1337 straipsnis, Izraelio Sutarčių įstatymo 12 straipsnis, Graikijos civilinio kodekso 197 straipsnis, Argentinos civilinio kodekso 1198 straipsnis, Portugalijos civilinio kodekso 227 straipsnis, Lietuvos CK 6.163 straipsnis¹⁵ bei, jau minėtas, Vokietijos BGB 311 straipsnis.

Rusijoje vis dar gaji rizikos teorijos, teigiančios, jog šalys veikia savo rizika, įtaka ikisutartiniams santykiams. Rusijos teisė neįtvirtina bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, tačiau tam tikri sąžiningumo principui prieštaraujantys pažeidimai gali lemti ikisutartinės atsakomybės taikymą. Rusijoje ikisutartinė atsakomybė gali kilti dėl susitarimo negaliojimą lemiančio nesažiningo elgesio (pvz., suklaudinimo, apgaulės, prievartos naudojimo, kitų valios trūkumų)¹⁶.

Priešingai nei kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalyse, bendrosios teisės tradicijos sistemos šalys *culpa in contrahendo* doktrinos nepripažįsta. Bendrosios teisės tradicijos šalyse pripažįstama absoliuti šalių laisvė derėtis bei nuspręsti, ar sudaryti sutartį, tęsti derybas, ar jas kada panorėjus nutraukti. Bendrosios teisės tradicijos sistemos šalims taip pat būdinga rizikos teorija. Remiantis ja, šalis, pradėdama derybas ir siekdama iš sutarties gauti naudos, turi prisiimti ir praradimų, kuriuos patirtų dėl nenusisėkusių derybų, riziką¹⁷. Doktrinos *culpa in contrahendo* nepripažinimas bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse grindžiamas ir tuo, kad atsakomybės už derybų nutraukimą taikymas ribotų šalių norą derėtis, o tai lemtų sutarčių su nesuderintomis sąlygomis sudarymą¹⁸ arba apskritai sąlygotų sutarčių sudarymo skaičiaus mažėjimą. Tačiau svarbu pastebėti tai, kad ir bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse draudžiama pradėti derybas, neturint tikslo sudaryti sutarties bei tęsti pradėtas derybas, jei ketinimas sudaryti sutartį prarandamas. Bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse atsakomybė už derybų pradėjimą ar jų tęsimą neturint tikslo sudaryti sutarties yra taikoma remiantis apgaulės doktrina (angl. *fraud*), preziumuojant, jog derybas pradėdanti šalis patvirtina, jog jos ketinimai sudaryti sutartį yra rimti,

¹³ Ten pat, p.147.

¹⁴ Kiršienė J., Leonova N. Qualification of pre-contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudencija*, 2009, 1(115), p. 227.

¹⁵ Ten pat, p. 227.

¹⁶ Gedeikis M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai. *Juristas*, 2006, Nr.1, p. 18.

¹⁷ Farnsworth E.A. p. Contracts. New York: Aspen Publishers, 2004, 4 th ed., p.190.

¹⁸ Ten pat, p. 199.

ir, jei toks šalies pareiškimas yra apgaulingas (angl. *misrepresentation*), jai gali kilti atsakomybė¹⁹.

Savitu ikisutartinių santykių teisiniu reglamentavimu pasižymi Izraelis. Izraelyje civilinių teisinių santykių nereglamentuoja kodifikuotas teisės aktas, tačiau 1973 m. Sutarčių įstatyme²⁰ yra įtvirtintos normos, reguliuojančios ikisutartinius santykius. Minėto įstatymo 12 straipsnyje numatyta, kad ikisutartiniuose santykiuose besiderančių šalių elgesys turi neprieštarauti ne tik sąžiningumo principui, bet ir atitikti visuotinai pripažintas elgesio normas. Tokiu reglamentavimu, šalių elgesį ikisutartiniuose santykiuose kiekvienu konkrečiu atveju paliekama vertinti teismui – pastarasis ir aiškina visuotinai pripažintų elgesio normų turinį. Doktrinoje pažymima, kad Izraelio teisės sistema, pripažindama ir taikydama *culpa in contrahendo* doktriną, perėmė tiek kontinentinės teisės tradicijos sistemos, tiek bendrosios teisės tradicijos sistemos valstybių atskleistus privalumus²¹.

Culpa in contrahendo doktrina pripažįstama ir tarptautinės privatinės teisės šaltiniuose. Šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose reglamentuoja Tarptautinių komercinių sutarčių principų²² (toliau – UNIDROIT principai) 2.1.15 straipsnis ir Europos sutarčių teisės principų²³ (toliau – PECL) 2:301 straipsnis. Minėtuose straipsniuose numatyta, kad šalis turi elgtis sąžiningai ir ikisutartiniuose santykiuose, o šios pareigos nevykdanti šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius.

Matyti, kad skirtingų valstybių pozicija *culpa in contrahendo* doktrinos atžvilgiu yra nevienoda. Kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalyse ši doktrina įtvirtinta pozityviojoje teisėje arba pripažįstama ir plėtojama teismų praktikos ir teisės doktrinos. Tuo tarpu bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse minėta doktrina nėra pripažįstama. Tačiau nepaisant teisinio reglamentavimo bei doktrininių skirtumų tarp skirtingų teisės tradicijų sistemų šalių, nukentėjusi nuo nesąžiningų veiksmų ikisutartiniuose santykiuose šalis yra ginama teisinėmis priemonėmis.

¹⁹ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. 2008, p. 184.

²⁰ Хейфец М.С. Гражданское законодательство Израиля. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. p. 263.

²¹ Colombo S. The present differences between the civil law and common law worlds with regards to culpa in contrahendo // Tilburg foreign law review. 1993, Vol. 2:341. p. 359 – 369.

²² UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2013-01-05]. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

²³ The principles of European contract law [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012-12-01]. Prieiga per internetą: [http://frontpage.cbs.dk/law/commission on european contract law/PECL%20engelsk/engelsk partI og II.htm](http://frontpage.cbs.dk/law/commission%20on%20european%20contract%20law/PECL%20engelsk/engelsk%20partI%20and%20II.htm)

1.2 Ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas Lietuvos civilinėje teisėje

Ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto įtvirtinimas CK laikytinas viena esminių CK naujovių. Iki tol galiojęs 1964 m. CK nereglementavo ikisutartinių santykių bei ikisutartinės civilinės atsakomybės klausimų. Tačiau ginčų dėl šalių teisių ir pareigų ikisutartiniuose santykiuose, ikisutartinių dokumentų teisinės reikšmės kildavo dar ir galiojant 1964 m. CK. Teismų praktikoje nebuvo vieningos nuomonės dėl sąžiningos ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti nuostolių, patirtų ikisutartiniuose santykiuose, atlyginimo. Specialių ikisutartinius santykius ir pažeidimų juose teisinės pasekmes reglamentuojančių teisės normų nebuvimas buvo įvardijamas rimta Lietuvos sutarčių teisės spraga²⁴.

Ikisutartinių santykių ir atsakomybės už jų pažeidimą reglamentavimo klausimas buvo išspręstas į CK perkėlus UNIDROIT principų nuostatas²⁵. Ikisutartinių santykių reglamentavimui skirti CK 6.163 – 6.165 straipsniai. Remiantis CK 6.163 straipsniu, šalys yra laisvos pradėti derybas dėl sutarties sudarymo ir neatsako, už tai, kad šalių susitarimas nėra pasiekiamas, tačiau šalys privalo ikisutartiniuose santykiuose elgtis sąžiningai. Minėta norma įtvirtino ir nesąžiningo elgesio ikisutartiniuose santykiuose pavyzdį – laikoma, kad derybos pradedamos ar deramasi nesąžiningai, jei šalis neturi tikslo sudaryti sutartį ar atlieka kitus sąžiningumo kriterijų neatitinkančius veiksmus. Šio straipsnio 3 dalyje įtvirtinta *culpa in contrahendo* doktrina – šalis, kuri pradeda derybas ar derasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius, o 4 dalyje numatyta pareiga atskleisti informaciją, reikšmingą sutarčiai sudaryti.

CK 6.164 straipsnis nustatė konfidencialumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose, kurią pažeidusi šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. CK naujovė buvo ir preliminarinės sutarties instituto įtvirtinimas. CK 6.165 straipsnio 4 dalyje numatyta preliminarinę sutartį sudariusios šalies nepagrįsto vengimo ar atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį teisinė pasekmė – pareiga atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius.

Minėtos CK ikisutartinius santykius reglamentuojančios normos pagrindžia, kad nukentėjusiąją ikisutartinių santykių šalį Lietuvoje gina ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas. Tačiau pastebėtina, kad šios normos yra pakankamai abstrakčios, jų turinys kelia daug neaiškumų, kurie iki šiol lemia nevienareikšmiškus aiškinimus teismų praktikoje ir kursto diskusijas civilinės teisės doktrinoje.

²⁴ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 164.

²⁵ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 207.

1.3 Ikisutartinės civilinės atsakomybės samprata

CK ikisutartinės civilinės atsakomybės sampratos neįtvirtina. LAT praktikoje²⁶ pažymima, jog šalis prieš ikisutartines prievoles pažeidusią kitą šalį teisme gali gintis reikalaujama teismo taikyti tik vieną pažeistų teisių gynimo būdą – ikisutartinę civilinę atsakomybę, ir išieškoti iš pažeidusio teisę asmens padarytus nuostolius. LAT, nors ir nurodo šalies, patyrusios nuostolių, atsiradusių dėl ikisutartinių prievolių nevykdymo, pažeistų teisių gynimo būdą, tačiau ikisutartinės civilinės atsakomybės sampratos aiškinimo nepateikia.

Doktrinoje sutinkami šie ikisutartinės civilinės atsakomybės apibrėžimai:

„Ikisutartinė civilinė atsakomybė – atsakomybė už žalą, kuri padaroma vienai iš būsimos sutarties šalių dar iki sutarties sudarymo“²⁷.

„Ikisutartinė civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad šalis pažeidžia pareigą elgtis sąžiningai esant ikisutartinėms santykiams, ir kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, o kita šalis privalo atlyginti dėl nesąžiningo elgesio padarytus nuostolius“²⁸.

Analizuojant minėtas sampratas, matyti, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė suprantama kaip turtinė prievolė, kurios viena šalis – kreditorius, turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, o kita šalis – skolininkas, privalo atlyginti kreditoriui padarytus nuostolius. Ši prievolė atsiranda esant specifiniam pagrindui – pareigos elgtis sąžiningai ikisutartinuose santykiuose pažeidimui.

Ikisutartinei civilinei atsakomybei būdingi civilinės teisinės atsakomybės bruožai: turtiškumas, privatumas, dispozityvumas bei naujumas. Ikisutartinė civilinė atsakomybė yra nukreipta į ikisutartines prievoles pažeidusio asmens turtą. Nesąžiningai ikisutartinių santykių šaliai taikomos turtinio pobūdžio sankcijos. Ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymas skolininkui sukelia neigiamas turtines pasekmes – taikant ikisutartinę atsakomybę, kreditorius gauna tam tikrą turtinį ekvivalentą, o skolininko turtas atitinkamai tokio turtinio ekvivalento dydžiu sumažėja. Ikisutartinė civilinė atsakomybė taikoma pažeidus privatų interesą, privataus asmens iniciatyva, privataus asmens sąskaita ir privataus asmens naudai – taip pasireiškia ikisutartinės civilinės atsakomybės privatumo ypatumas. Ikisutartinei civilinei atsakomybei būdingas dispozityvumas, nes ji taikoma tik asmens laisvu pasirinkimu, ar apskritai reikalauti ją taikyti, kam ir kokia apimtimi taikyti. Ikisutartinės civilinės atsakomybės naujumas reiškia, kad

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 1 d. nutartis c. b. *J. B. M. v. V. T. (V. T.)*, Nr. 3K-3-405/2008.

²⁷ Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 47.

²⁸ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 24.

iki asmens interesų pažeidimo padarant žalos (nuostolių), ikisutartinės civilinės atsakomybės prievolės tarp šalių nėra²⁹.

1.4 Ikisutartiniai santykiai

Iš pateikto ikisutartinės civilinės atsakomybės sampratos aiškinimo matyti, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė siejama su sutarčių sudarymo procesu. Ikisutartinės civilinės atsakomybės samprata nukreipia į santykius, susiklostančius iki sutarties sudarymo ir pasižyminčius tam tikra specifika – ikisutartinius santykius. Prieš pasirašydamos konkrečią sutartį, šalys „pereina“ ilgesnį ar trumpesnį ikisutartinių santykių etapą, kurio trukmę nulemia sutarties dalykas, jo svarba, sutarties vertė ir daugelis kitų aplinkybių³⁰. Kadangi būtent pažeidimai ikisutartiniuose santykiuose lemia ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymą, reikšminga išanalizuoti šių santykių ypatumus.

CK 6.163 str. 1 dalyje įtvirtinta, kad „šalys privalo elgtis sąžiningai ir esant ikisutartiniams santykiams“. Pastebėtina, kad nors CK ir reglamentuoja šalių teises bei pareigas ikisutartiniuose santykiuose, tačiau ikisutartinių teisinių santykių sampratos neįtvirtina. Dėl ikisutartinių santykių apibrėžimo diskusijų būta dar rengiant CK. Lietuvos Respublikos Seimo Pagrindinis komitetas 2000 m. liepos 12 d. išvadoje „Dėl Civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto (P-2530)“ nepritarė Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvadai dėl ikisutartinių teisinių santykių sąvokos. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamentas pabrėžė, kad „reikėtų apibrėžti ikisutartinių santykių sąvoką, nurodytą projekto 6.163 straipsnyje, nes nėra aišku, ar ši sąvoka apima tik derybas, ar ir pvz. preliminarios sutarties sudarymą (6.165 str.)“. Į šią pastabą Pagrindinis komitetas neatsižvelgė, pažymėdamas, jog ikisutartinių teisinių santykių sąvoka „apima viską iki pagrindinės sutarties sudarymo“³¹.

Pozityvioji teisė, neįtvirtindama ikisutartinių teisinių santykių definicijos, paliko ikisutartinių teisinių santykių sąvoką apibrėžti civilinės teisės doktrinai bei teismų praktikai. Civilinės teisės doktrinoje ikisutartiniai teisiniai santykiai apibūdinami kaip tarp šalių susiklostantys santykiai dar prieš sudarant sutartį, t. y. šalims derantis dėl sutarties sudarymo³².

Tik bendro pobūdžio ikisutartinių teisinių santykių aiškinimas pateikiamas ir LAT praktikoje. LAT byloje³³ pažymėjo, kad „šalims pradėjus derybas tarp jų susiklosto tam tikri

²⁹ Ten pat, p. 5.

³⁰ Papirtis L. V. Preliminarioji sutartis. Jurisprudencija, 2002, t. 28(20), p. 105.

³¹ Lietuvos Respublikos Seimo pagrindinio komiteto išvada dėl civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto (P-2530) [interaktyvus], [žiūrėta: 2012-12-12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105060

³² Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 207.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

santykiai, vadinami ikisutartiniais³⁴. Be to, LAT praktikoje ikisutartiniai santykiai dar įvardijami kaip „derybiniai santykiai“ ir yra pažymima, kad „šalių santykiai nuo derybų pradžios iki to laiko, kai galima konstatuoti, jog šalys sudarė pagrindinę sutartį, yra ikisutartiniai santykiai“³⁵.

Matyti, jog civilinės teisės doktrinoje bei LAT praktikoje pateikiami ikisutartinių santykių apibrėžimai akcentuoja tam tikrą ikisutartinių santykių apsektą, t. y. šalių derybų dėl sutarties sudarymo pradžią bei jų eigą, tačiau šių santykių požymių neįvardija.

Ikisutartiniais santykiams būdingi civilinių teisinių santykių požymiai, todėl remiantis pateiktais ikisutartinių santykių aiškinimais, galima išskirti šiuos ikisutartinių santykių, kaip civilinių teisinių santykių, bruožus:

1. Ikisutartiniai teisiniai santykiai yra visuomeniniai santykiai, kurie, kaip ir kiekvienas teisinis santykis, yra reguliuojami teisės normų. Ikisutartinius teisinius santykius reguliuoja civilinės teisės normos. Minėta, jog šalių teises ir pareigas ikisutartiniuose santykiuose reglamentuoja CK 6.163 – 6.165 straipsniai.

2. Ikisutartiniai teisiniai santykiai susiklosto tarp lygių, vienas kitam nepavaldžių subjektų – teisinį subjektiškumą turinčių fizinių bei juridinių asmenų. Šalys yra autonomiškos: jos turi teisę laisvai pradėti derybas, derėtis dėl sutarties sudarymo (CK 6.163 straipsnio 2 dalis), taip pat nutraukti pradėtas derybas, jeigu aiškiai matoma, kad susitarimas nebus pasiektas ar kitos šalies siūlomoms sąlygoms yra nepriimtinos³⁶.

3. Ikisutartinių teisinių santykių subjektai turi tarpusavyje koresponduojančias teises ir pareigas: viena ikisutartinio teisinio santykio šalis turi reikalavimo teisę, kita – šią teisę atitinkančią pareigą.

4. Subjektinių teisių, atsiradusių iš ikisutartinių teisinių santykių, įgyvendinimas užtikrinamas valstybės prievarta. CK 6.163 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad „šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ar derasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius <...>“, CK 6.164 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šalis, pažeidusi konfidencialumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius, o CK 6.165 staipsnio 4 dalyje įtvirtinta, jog „jeigu preliminarią sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“.

Apibendrinant civilinės teisės doktrinoje, LAT praktikoje pateiktus ikisutartinių santykių apibūdinimus bei remiantis išskirtais ikisutartiniais teisiniais santykiams būdingais bruožais,

³⁴ Ten pat.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *UAB „Avižienių projektai“ v. Asociacija „Ekologinės statybos, UAB „Interpro investicija“*, A. D., Nr. 3K-3-145/2011.

³⁶ Gedeikis M. Ikisutartinių santykių samprata. Teisės žinios, Nr. 2-3 (15-16), p. 33.

galima daryti išvadą, jog ikisutartiniai teisiniai santykiai – tai civilinės teisės normų reguliuojami visuomeniniai santykiai, susiklostantys tarp šalių iki sutarties sudarymo, kurių dalyviai turi subjektines teises ir pareigas, o jų nevykdymas lemia ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymą.

1.4.1 Derybos ikisutartiniuose santykiuose

Neatsiejamoms ikisutartiniuose santykiuose yra derybos. Sutarties sudarymas siejamas su šalių valios suderinimu (*consensus ad idem*). LAT praktikoje pažymi, kad „CK 6.162 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sutartis sudaroma pateikiant pasiūlymą (oferta) ir priimant pasiūlymą (akceptas) arba kitais šalių susitarimą pakankamai įrodančiais veiksmais. Taigi galioja bendra taisyklė, kad šalių susitarimas pasiekiamas šalims apsikeičiant oferta ir akceptu. Tačiau tai nėra vienintelė sutarties sudarymą patvirtinanti procedūra, nes CK 6.162 straipsnio 1 dalyje numatyta galimybė šalių susitarimą pasiekti ir kitokiais veiksmais. Ši aplinkybė ypač reikšminga tais atvejais, kai šalys dėl sutarties sudarymo derasi. Vykstant deryboms, riba tarp ofertos ir akcepto dažnai išnyksta, nes šalys ne kartą apsikeičia savo pasiūlymais, juos operatyviai modifikuoja ir t. t. Šalių susitarimas tokiais atvejais pasiekiamas palaipsniui, žingsnis po žingsnio derantis ir ieškant konsensuso dėl atskirų sutarties sąlygų“³⁷.

Siekdamos konsensuso, derybų metu šalys keičiasi informacija, įvairiais dokumentais, pasiūlymais, derina sutarties sąlygas, aptaria techninius, organizacinius, teisinius klausimus, todėl derybos tampa neatsiejama sutarties sudarymo stadija, kurios metu šalys ir suformuluoja sutarties sudarymui būtinus ofertą ir akceptą.

Derybų metu šalys gali prisiimti tam tikrų ikisutartinių prievolių, kurių nevykdymas lemia ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymą³⁸. Derybos susideda iš keleto etapų, kurių reikšmė ir pažeidimų juose teisinės pasekmės yra skirtingos. Doktrinoje³⁹ išskiriami šie derybų etapai: pirminis – informacinis, patvirtinimo – vidurinis ir baigiamasis.

Pirminiame – informaciniame derybų etape šalys tik apsikeičia pasiūlymais, tarpusavio teisių ir pareigų paprastai nesukuria, todėl ir teisiniai ikisutartiniai santykiai tarp jų nesusiklosto. Ši derybų stadija dar įvardijama ikiderybine stadija, kurios metu šalys susipažįsta, užmezga kontaktus, identifikuoja viena kitą, pateikia informaciją apie prekių kainas, jų kiekį ar pan. Tokie veiksmai vertintini kaip pasiūlymas pateikti ofertą arba tiesiog kvietimas derėtis dėl sutarties

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

³⁹ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 25.

sudarymo⁴⁰. Pirminiame derybų etape šalys sutarties sudarymui reikšmingus aspektus fiksuoja informaciniuose ir procedūriniuose dokumentuose⁴¹. Derybų nutraukimas šiame etape paprastai neigiamų pasekmių nesukelia.

Patvirtinimo – viduriniojo derybų etapo pradžia siejama su ikisutartinių santykių pradžia. Tai debatų, diskusijų etapas, kada šalys derasi dėl esminių sutarties sąlygų, o deryboms vykstant sėkmingai, ši stadija gali baigtis ir sutarties pasirašymu⁴². Derybų eiga ir šalių pasiekti susitarimai įforminami garantiniuose dokumentuose, ketinimų protokoluose. Šio derybų etapo metu sukuriama vienos šalies pasitikėjimas kita šalimi ir dėsninga derybų eiga bei lūkestis, kad sutartis bus sudaryta. Nepagrįstas, netikėtas derybų nutraukimas šiame etape laikomas nesąžiningu elgesiu ir sukelia neigiamas teises pasekmes derybas nutraukusiai šaliai.

Baigiamajame derybų etape šalys suderina esmines sutarties sąlygas bei gali sudaryti preliminarius dokumentus – preliminarias sutartis, kuriančias tarpusavio teises ir pareigas, todėl nepagrįstas atsisakymas sudaryti sutartį šiame derybų etape sukelia neigiamas teises pasekmes⁴³ nesąžiningai ikisutartinių santykių šaliai.

Kaip pažymi V. Mikelėnas, „derantis dėl sutarties sudarymo, galimos dvejopos priežastys, sukeliančios ikisutartinę civilinę atsakomybę ir lemiančios paskesnę sudarytos sutarties nutraukimą ar pripažinimą negaliojančia:

Pirma, derybose šalis ar abi šalys gali neišreikšti tikrosios savo valios, t. y. galimi šalies ar šalių valios trūkumai, pavyzdžiui, sutartis sudaroma suklydus ar apgaule. Tokiu atveju formaliai sutartis laikoma sudaryta, tačiau dėl valios trūkumų derybose tikroji šalies valia nėra išreiškiama, todėl sutartis pripažintina negaliojančia, o nesąžininga šalis kitai šaliai turi atlyginti patirtus nuostolius.

Antra, derybose šalys gali priimti tam tikrą vienašalių ar dvišalių įsipareigojimų. Tai reiškia, kad atsiranda ikisutartinės prievolės⁴⁴, už kurių nevykdymą gali būti taikoma ikisutartinė civilinė atsakomybė.

1.4.2 Ikisutartiniai dokumentai bei jų teisinė reikšmė

Siekdami ikisutartinių santykių aiškumo ir apibrėžtumo, civilinių santykių dalyviai derybų eigą ir jos metu pasiektus susitarimus fiksuoja ikisutartiniuose dokumentuose. Derybose dėl sutarties sudarymo šalys pasirašo įvairius dokumentus: ketinimų protokolą (*letter of intent; lettre*

⁴⁰ Gedeikis M. Ikisutartinių santykių samprata. Teisės žinios, Nr. 2-3 (15-16), p. 33.

⁴¹ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 25.

⁴² Gedeikis M. Ikisutartinių santykių samprata. Teisės žinios, Nr. 2-3 (15-16), p. 33.

⁴³ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 25.

⁴⁴ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 123.

d'intention; Absichtserklärung), tarpusavio supratimo protokolą (*memorandum of understanding*), protokolą, pagrindinius būsimos sutarties principus, nesutarimų protokolą ir t. t. Nors šie dokumentai įvardijami ir skirtingai, tačiau jų esmė yra ta pati – tai ikisutartiniai dokumentai, fiksuojantys tam tikrus šalių susitarimus, pasiektus derybų dėl sutarties sudarymo metu⁴⁵.

Civilinės teisės doktrinoje⁴⁶ ikisutartiniai dokumentai klasifikuojami remiantis įvairiais kriterijais. Pagal tai, kiek šalių išreiškia ketinimą sudaryti sutartį, išskiriami vienašaliai, dvišaliai ir daugiašaliai ikisutartiniai dokumentai⁴⁷.

Atsižvelgiant į tai, ar ikisutartiniai dokumentai šalis teisiškai įpareigoja, išskiriamos šios ikisutartinių dokumentų rūšys:

- *patvirtinimo arba garantiniai ikisutartiniai dokumentai*⁴⁸ (*assurance letters of intent; declarations de patronage; Patronatserklarungen*). Dažniausiai šie ikisutartiniai dokumentai nesukuria jokių prievolių, todėl yra laikomi tik moralinio, džentelmeniško įsipareigojimo patvirtinimu. Tokiuose ikisutartiniuose dokumentuose nurodoma, jog žinoma, kad vyksta derybos dėl sutarties sudarymo, pažymima, jog domimasi vykstančiomis derybomis ir joms pritariama, nurodoma, jog šalių finansinių išteklių pakanka būsimiems sutartiniams įsipareigojimams įvykdyti⁴⁹.

- *procedūriniai ikisutartiniai dokumentai (framework letters of intent)*. Šie ikisutartiniai dokumentai pasirašomi ilgai trunkančiose derybose, kurias būtina planuoti. Tokiame dokumente aptariama derybų eiga, numatomos jų stadijos, kiekvienos derybų stadijos turinys, už tam tikrų projektų parengimą atsakingi asmenys, projektų parengimo ar kitokių darbų terminai ir t. t. Tokiuose ikisutartiniuose dokumentuose gali būti numatoma pasikeitimo konfidencialia informacija derybose tvarka, derybų šalių komercinės paslapties apsaugos būdai ir kiti derybose reikšmingi aspektai⁵⁰.

- *informaciniai ikisutartiniai dokumentai (publicity letters of intent)*. Šiuose ikisutartiniuose dokumentuose šalys informuoja visuomenę, kad ketina sudaryti sutartį⁵¹.

⁴⁵ Ten pat, p. 124.

⁴⁶ Ten pat, p. 124-126.

⁴⁷ Vienašaliu ketinimų protokolu laikomas ikisutartinis dokumentas, kurio viena šalis išreiškia norą sudaryti sutartį, pavyzdžiui, prekių užsakymo dokumentas. Toks dokumentas paprastai laikomas oferta. Dvišaliu ketinimų protokolu dvi šalys išreiškia savo ketinimą ateityje sudaryti sutartį, pavyzdžiui, dvi įmonės pasirašo ketinimų protokolą dėl abiejų įmonių susijungimo. Daugiašaliu ketinimų protokolu savo planus išreiškia keli asmenys, pavyzdžiui, kelios įmonės pasirašo ketinimų protokolą steigti bendrą įmonę. Ten pat, p. 125.

⁴⁸ Tokius ikisutartinius dokumentus dažniausiai pasirašo ne besiderančios šalys, o viena iš jų ir kitą šalį kontroliuojanti ar valdanti institucija ar įmonė. Tad pasirašyti gali ir kita derybose tiesiogiai nedalyvaujanti šalis, tarkim bankas, vyriausybė ir pan. Ten pat, p. 125.

⁴⁹ Ten pat, p. 126.

⁵⁰ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 126.

⁵¹ Ten pat, p. 126.

- *preliminarūs ikisutartiniai dokumentai*. Šiuose ikisutartiniuose dokumentuose šalys įtvirtina derybose pasiektus susitarimus. Juose fiksuojama tai, dėl ko šalys jau yra susitarusios. Tokiuose ikisutartiniuose dokumentuose įtvirtinti preliminarūs susitarimai vėliau įtraukiami į pagrindinės sutarties tekstą. Šie ikisutartiniai dokumentai gali sukurti prievolinius santykius⁵².

Ikisutartiniai dokumentai ir jų teisinė reikšmė įvairių valstybių teisėje, teismų praktikoje ir teisės doktrinoje vertinami skirtingai. Pavyzdžiui, nei Didžiosios Britanijos teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje nepripažįstamos preliminariosios sutartys, t.y. sutartys dėl derybų ar sutarties sudarymo ateityje. Teismai tokius šalių susitarimus laiko teisinių padarinių nesukuriančiais džentelmeniškais susitarimais. Didžiojoje Britanijoje teisinių padarinių sukelia tik tokie susitarimai, kuriuose visiškai apibrėžiamos sutarties sąlygos⁵³. Prancūzijoje ikisutartinis dokumentas, kuriame įtvirtintos būsimos sutarties sąlygos ir tolesnė derybų eiga, gali būti pripažintas principine sutartimi (*un accord de principe*). Tai reiškia, kad toks ikisutartinis dokumentas sukuria prievolę jį pasirašiusiems šalims tęsti derybas sąžiningai⁵⁴. Vokietijos teisės doktrina atriboja derybas dėl sutarties sudarymo (*Vorverhandlungen*) nuo preliminarios sutarties arba sutarties dėl sutarties sudarymo (*Vorvertrag*). Ikisutartinis dokumentas Vokietijoje gali būti pripažintas preliminarine sutartimi, jeigu jame numatytos visos esminės būsimos sutarties sąlygos ir jis išreiškia šalių ketinimą sudaryti sutartį ateityje. Dokumentas, kuris neišreiškia šalių ketinimo sudaryti sutartį arba kuriame nėra numatytos esminės būsimos sutarties sąlygos, Vokietijoje laikomas neįpareigojančiu, t. y. džentelmenišku⁵⁵.

Kaip matyti, teisinė ikisutartinių dokumentų reikšmė yra keleriopa: jie gali būti pripažinti sutartimi, ikisutartines prievoles sukuriančiu dokumentu ar džentelmeniško susitarimo įforminimu. Įpareigojančiu gali būti pripažintas ne visas ikisutartinis dokumentas, o tik kai kurios jo dalys. Ikisutartinis dokumentas gali tik patvirtinti, kad sutartis bus sudaryta ateityje ir jo pasirašymas sutarties sudarymo nereiškia – tai tik moralinio įsipareigojimo (džentelmeniško susitarimo) patvirtinimas. Teisiniu požiūriu, toks ikisutartinis dokumentas nelaikomas sukeliančiu teisinius padarinius, todėl prievarta negalima reikalauti jo laikytis⁵⁶.

Atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartinio dokumento pagrindu jį pasirašiusiems šalims gali atsirasti tam tikrų ikisutartinėmis vadinamų prievolių⁵⁷. Šis teiginys patvirtinamas ir LAT praktikoje: „derybose šalys gali prisiimti tam tikrų vienašalių ar dvišalių įsipareigojimų,

⁵² Ten pat, p. 126.

⁵³ Ten pat, p. 128.

⁵⁴ Ten pat, p. 153.

⁵⁵ Ten pat, p. 164.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

⁵⁷ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 123.

reiškiančių ikisutartinių prievolių, už kurių nevykdymą gali atsirasti civilinė atsakomybė, atsiradimą“⁵⁸.

Pažymėtina tai, kad šiuolaikinei sutarčių teisei būdingas konsensualizmo principas, prioritetą teikiantis tikrajai šalių valiai, o ne šalių valios išraiškos formai (formalizmui), reikšmingas ir vertinant ikisutartinių dokumentų teisinę reikšmę. Kai kuriose šalyse ikisutartiniai dokumentai, kuriuose šalys aptarė visas esmines būsimos sutarties sąlygas, pripažįstami sutartimi, nepaisant to kaip jie yra pavadinti⁵⁹. Šios pozicijos laikomasi ir Lietuvos civilinėje teisėje. LAT savo praktikoje pažymi, kad „kilus ikisutartinių santykių dalyvių ginčui, apie kiekvieno šalių pasirašyto dokumento esmę ir teisinę reikšmę būtina spręsti ne pagal pasirašyto dokumento pavadinimą, bet pagal jo turinį, aiškinant jį vadovaujantis sutarčių aiškinimo taisyklėmis. Pavyzdžiui, jeigu ikisutartiniame dokumente šalys susitaria dėl esminių sutarties sąlygų, įvertinus konkrečios situacijos aplinkybes, gali būti pripažinta, kad šalys sudarė sutartį, nors tas dokumentas jų pavadintas ketinimų protokolu, susitarimu ar pan.“⁶⁰. Tai reiškia, kad svarbu suvokti ir įvertinti ikisutartiniuose santykiuose pasirašomų dokumentų reikšmę bei galimas jų nevykdymo teises pasekmes, nes ikisutartiniame dokumente įtvirtintų prievolių nevykdymas gali būti pagrindas šalių elgesį pripažinti nesąžiningu ir taikyti ikisutartinę civilinę atsakomybę.

Kadangi ikisutartinius santykius charakterizuoja derybos ir derybų metu pasirašomi ikisutartiniai dokumentai, galima teigti, jog ikisutartiniai santykiai yra dvejopi. Išskirtini ikisutartiniai santykiai, šalis siejantys nesant sudarytos preliminariosios sutarties. Tokie ikisutartiniai santykiai gali būti įvardijami kaip derybiniai santykiai. Jų dalyviai įpareigoti laikytis bendro pobūdžio pozityviojoje teisėje įtvirtintos sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose pareigos. Taip pat išskirtini ikisutartiniai santykiai, kurie tarp šalių susiklosto pasirašius preliminarįją sutartį. Šiuose ikisutartiniuose santykiuose ikisutartinės prievolės kyla ne tik iš įstatymo, bet ir iš preliminariosios sutarties. Ikisutartinė civilinė atsakomybė taikoma tiek už nesant sudarytos preliminarios sutarties šalis siejančių ikisutartinių santykių pažeidimus, tiek pažeidus po preliminariosios sutarties sudarymo tarp šalių susiklosčiusius ikisutartinius santykius.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

⁵⁹ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 123.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

II IKISUTARTINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO SĄLYGŲ YPATUMAI

Kaip ir bet kuri prievolė, ikisutartinė civilinė atsakomybė atsiranda egzistuojant tam tikriems juridiniams faktams, jų visumai – ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlygoms. Doktrinoje⁶¹ išskiriamos šios ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlygos:

1. neteisėti veiksmai (CK 6.246 straipsnis);
2. priežastinis neteisėtų veiksmų ir žalos (nuostolių) ryšys (6.247 straipsnis);
3. kaltė (6.248 straipsnis);
4. žala (nuostoliai) (6.249) straipsnis.

Matyti, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo pagrindai yra bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos. Istoriskai žvelgiant į ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymą, nuomonių būta ir kitokių. XX amžiaus pradžioje doktriną *culpa in contrahendo* plėtoję prancūzų teisininkas R. Saleilles ir italų teisininkas G. Faggela, įrodinėję, jog civilinė atsakomybė turi būti taikoma ir už nepagrįstą derybų nutraukimą, teigė, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės⁶².

Nagrinėjant ikisutartinės civilinės atsakomybės už pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose ypatumus, reikšminga atlikti jos taikymo sąlygų: neteisėtų veiksmų ir žalos, analizę, nes būtent pastarosios ikisutartinės civilinės atsakomybės sąlygos tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu pasižymi tam tikra specifika. Minėtų ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlygų detalizavimas ir praktinio taikymo analizė leidžia suvokti ir tinkamai įvertinti ikisutartinės civilinės atsakomybės, kaip sąžiningos ikisutartinių santykių šalies pažeistų teisių gynimo būdo, ypatumus. Atsižvelgiant į tai, šioje magistro darbo dalyje atliekama gilesnė dviejų ikisutartinės civilinės atsakomybės sąlygų: neteisėtų veiksmų ir žalos (nuostolių), analizė.

2.1 Neteisėti veiksmai kaip ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlyga

Asmens elgesio neteisėtumas yra būtina bet kurios teisinės atsakomybės rūšies taikymo sąlyga. Civilinė atsakomybė atsiranda tik jeigu skolininko elgesys yra neteisėtas. Neteisėtų veiksmų sąlyga yra būtina tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės taikymo atvejais. Neteisėtumas gali pasireikšti dvejopai – neteisėtais aktyviais veiksmais (veikimu) arba neteisėtu

⁶¹ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2000, p. 24.

⁶² Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 122.

pasyviu elgesiu (neveikimu)⁶³. Neteisėtais veiksmais padarius žalos, teisinė pareiga atitinkamu būdu veikti arba neveikti transformuojasi į teisinę pareigą atlyginti žalą⁶⁴.

Tiek civilinės teisės doktrinoje⁶⁵, tiek LAT praktikoje⁶⁶ akcentuojama, jog neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose pagrindas, pasižymi tam tikra specifika, kadangi jie pasireiškia teisinės pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose nevykdymu.

Teisinę pareigą ikisutartiniuose santykiuose numato įstatymas (CK 6.163 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad „šalys privalo elgtis sąžiningai esant ikisutartiniams santykiams“; CK 6.163 straipsnio 3 dalis numato, kad „šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ar derasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius <...>“; CK 6.163 straipsnio 4 dalis nustato, jog „šalys privalo atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti“; CK 6.164 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad „jeigu viena šalis derybų metu suteikia kitai šaliai konfidencialią informaciją, tai kita šalis, sužinojusi ar gavusi šią informaciją, privalo jos neatskleisti ar nenaudoti savo tikslams neteisėtu būdu nepaisant to, ar sutartis sudaryta ar ne <...>“; CK 6.165 straipsnio 4 dalis nustato, kad „jeigu preliminarią sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“). Minėta, kad teisinę pareigą ikisutartiniuose santykiuose taip pat gali sukurti ir pačios šalys, įtvirtindamos ją derybų metu pasirašomuose ikisutartiniuose dokumentuose. Atsižvelgiant į tai, ikisutartinė civilinė atsakomybė gali kilti neįvykdžius įstatyme ar ikisutartiniame dokumente nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymas ar ikisutartinis dokumentas draudžia atlikti (neteisėtas veikimas).

2.2 Sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose nevykdymas – ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo pagrindas

Neretai sutarties laisvė aiškinama labai plačiai. Teigiama, kad ji apima ne tik laisvę sudaryti sutartį, bet ir laisvę atsisakyti sudaryti sutartį bet kuriuo derybų momentu. Speciali derybų laisvės doktrina, teigianti, kad bet kuri šalis iki pat sutarties sudarymo momento gali laisvai atsisakyti toliau derėtis ir sudaryti sutartį ir jokios atsakomybės už tai neatsiranda⁶⁷, šiuolaikinėje sutarčių teisėje yra kritikuotina. Daugumos valstybių teisės ir teisės doktrinos

⁶³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 336.

⁶⁴ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2000, p. 59.

⁶⁵ Ten pat, p. 24.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. UAB „Club Baltica“ v. UAB „Aleksa“, Nr. 3K-3-79/2005.

⁶⁷ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 122.

pozicija priešinga: pozityviojoje teisėje įtvirtinta ar teismų praktikos pripažįstama, kad šalys turi pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, bei įteisinama, kad šios pareigos pažeidimas yra pagrindas civilinei atsakomybei taikyti. Vis dėlto pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose turinys skirtingose valstybėse aiškinamas nevienodai.

Sąžiningumas yra bendrasis civilinės teisės principas, kurio ištakos kildinamos iš romėnų teisėje išplėtotos *bona fide* doktrinos. Pasak V. Mikelėno, šis principas yra vienas iš glaudaus teisės ir moralės ryšio įrodymų. Sąžiningumo principas yra ne tik teisinė, bet ir psichologinė bei moralinė kategorija⁶⁸.

A. Norkūnas pažymi, kad „sąžiningumo principo turinys nusakomas pagal protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Tai reiškia, kad sąžiningas yra tas asmuo, kuris veikia rūpestingai, teisingai, t. y. taip, kaip tokioje pačioje situacijoje elgtųsi *bonus pater familias*. Sąžiningo elgesio vertinimo kriterijai yra du – objektyvusis ir subjektyvusis. Ar objektyviau požiūriu asmuo sąžiningas, nustatoma pagal tai, ar jis privalėjo ką nors žinoti, ką nors daryti ar nedaryti. Ar asmuo faktiškai yra sąžiningas (subjektyvus sąžiningumas), sprendina pagal subjektyvius gebėjimus ir galimybes konkrečioje situacijoje – ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti“⁶⁹. Vertinant, ar asmuo elgiasi sąžiningai, būtina taikyti abu minėtus kriterijus.

Doktrinoje akcentuojama, kad „sąžiningumo principo įtvirtinimas Lietuvos teisėje buvo viena iš esminių CK naujovių. Nors Lietuvos teismų praktikoje jau iki CK įsigaliojimo šiuo principu buvo remiamasi ir ši teisės kategorija nebuvo visiškai nauja, tačiau įstatymo lygmeniu tai neabejotinai buvo principinė naujovė“⁷⁰. CK 1.5 straipsnis įpareigojo kiekvieną asmenį veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Minėtas straipsnis, kaip bendroji norma, taikytinas visoms prievolėms be išimčių. Todėl sąžiningumo ir nesąžiningumo aspektu vertintini tiek sutartinių, tiek nesutartinių ar kvazisutartinių prievolių šalių veiksmai⁷¹.

CK 6.163 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog „šalys privalo elgtis sąžiningai ir esant ikisutartiniams santykiams“. Minėta norma pakartoja UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnį bei CK 1.5 ir 6.158 straipsnius, nustatydamą, kad juose įtvirtinta sąžiningumo pareiga egzistuoja ne tik sudarius sutartį, bet dar prieš ją sudarant, t. y. šalims derantis dėl sutarties sudarymo. Šio bendrojo teisės principo, kaip abstrakčios teisinės kategorijos, turinys CK nėra detalizuojamas⁷², tad plėtoti sąžiningumo principo ikisutartiniuose santykiuose turinį palikta teisės doktrinai ir teismų praktikai.

⁶⁸ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p. 193.

⁶⁹ Norkūnas A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. Jurisprudencija, 2003, t. 42(34), p. 5.

⁷⁰ Drazdauskas S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. Teisė, 2007 (65), p. 42.

⁷¹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p.194.

⁷² Drazdauskas S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. Teisė, 2007 (65), p. 38.

LAT vienoje pirmųjų bylų⁷³, kurioje buvo nagrinėjami ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo klausimai, pažymėjo, kad vykstant deryboms, tarp šalių susiklosto ikisutartiniai santykiai, kurių „šalis turi abipuses teises ir pareigas. Pagrindinė abipusė šalių pareiga yra sąžiningumas. Sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima keletą svarbių pareigų. Pirma, šaliai draudžiama vesti derybas, jeigu ji apskritai neketina sudaryti sutarties. Antra, nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be pakankamos priežasties“⁷⁴. Šis išaiškinimas kartojamas ir vėlesnėse bylose, kuriose teismai sprendžia ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo klausimus.

Sąžiningumo principas draudžia šalims vesti derybas neketinant sudaryti sutarties. LAT nagrinėtoje byloje⁷⁵ yra pažymėjęs, „jog sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be pakankamos priežasties. Draudimas nutraukti toli pažengusias derybas paaiškinamas tuo, kad tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta“.

Sąžiningumo prievoliniuose santykiuose reikalavimas reiškia pareigą vykdant prievolę būti pakankamai apdairiam ir rūpestingam, kad būtų pasiektas tikslas – prievolė tinkamai įvykdyta. LAT byloje⁷⁶ konstatavo, kad atsakovas pažeidė teisinę pareigą ikisutartiniuose santykiuose elgtis sąžiningai, nes buvo nepakankamai apdairus ir rūpestingas – vykdydamas savo profesinę veiklą ir prisiimdamas prievolę pastatyti, iš dalies įrengti ir parduoti ieškovei gyvenamąją patalpą, jis pastatė ne gyvenamosios paskirties, o gamybos paskirties patalpas ir dėl to pagrindinė sutartis negalėjo būti sudaryta. Atsakovas elgėsi neapdairiai, nes pastatų statyba – jo profesinė veikla, jis turėjo žinoti būsto statybą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus ir jų paisyti.

Pažymėtina tai, kad atsižvelgiant į bendrąją sąžiningumo principo prezumpciją (4.26 straipsnio 2 dalis), šalių sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose yra preziumuojamas⁷⁷, todėl ikisutartinių santykių šalis, teigianti, jog patyrė nuostolių dėl kitos šalies nesąžiningų veiksmų, šią aplinkybę turi įrodyti. Be to, vertinant, ar šalis elgėsi nesąžiningai, taip pat reikšminga atsižvelgti į sutarties rūšį ir pobūdį, šalies teisinį statusą.

2.2.1 Sąžiningos derybos

Sutarties laisvės principas, suformuotas XIX a. atspindint tuo metu vyravusią nuomonę, kad valstybė neturi teisės kištis į privačius asmenų reikalus, klasikinėje sutarčių teisėje buvo

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 26 d. nutartis c.b. R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“, Nr. 3K-3-72/2007.

⁷⁷ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p.138.

įgyvendinamas be kliūčių⁷⁸. Sutarčių laisvės principą įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnis: „Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva“⁷⁹. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 46 str. 1 d. įtvirtinta asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyvos sąvoka yra plati: ji suponuoja *inter alia* asmens teisę laisvai pasirinkti darbą bei verslą (užsiėmimą), teisę pasirinkti gyvenamąją vietą, sutarčių sudarymo laisvę ir kt. <...>“⁸⁰. Šis principas yra būtina rinkos funkcionavimo prielaida, nes tik pripažįstant šalių autonomiją yra galima verslo laisvė, grindžiama privačia iniciatyva ir atsakomybe⁸¹.

Svarbu pastebėti, kad sąžiningumo principas yra glaudžiai susijęs su kitais sutarčių teisės principais ir tik nuoseklus šio principo taikymas sąlygoja kitų civilinės teisės principų įgyvendinimą. Atsižvelgiant į tai, šalių autonomija nėra absoliuti, ją varžo kiti civilinės teisės principai. Ikisutartiniuose santykiuose išryškėja sutarčių laisvės principo ir sąžiningumo principo konkurencija. V. Mikelėnas pažymi, kad „CK 6.163 straipsnio 2 dalis pakartoja vieną iš sutarties laisvės principo elementų – šalys turi teisę ne tik laisvai nuspręsti su kuo pradėti derėtis dėl sutarties sudarymo, bet ir nutraukti pradėtas derybas, jeigu aiškiai matyti, kad susitarimo nebus pasiekta ar kitos šalies siūlomos sąlygos nepriimtinos. Derybų pradėjimas nereiškia, kad sutartis tikrai bus sudaryta, nes šalys gali nesusitarti dėl vienokių ar kitokių sutarties sąlygų ir nutraukti derybas. Todėl negalima versti šalies tęsti derybas, jeigu ši nebenori derėtis, ar taikyti jai atsakomybę už tai, kad sutartis nebuvo sudaryta. Vienintelis reikalavimas, kurio privalo tokiais atvejais paisyti abi šalys, – tai elgtis sąžiningai. Jeigu sutartis nesudaroma dėl nesąžiningų vienos šalies veiksmų, nesąžiningai šaliai gali būti taikoma civilinė atsakomybė. Taigi šalies teisė pradėti derybas ir jas nutraukti yra ribota – šią teisę šalis gali įgyvendinti tik tiek, kiek šitai nepažeidžia sąžiningumo principo“⁸².

CK pateikia nesąžiningo asmens elgesio ikisutartiniuose santykiuose pavyzdį, kurį pats įstatymo leidėjas vertina kaip nesąžiningą. Tai nuoroda, kokį asmens elgesį įstatymo leidėjas laiko neatitinkančiu protingumo ir teisingumo reikalavimų. Remiantis CK 6.163 straipsnio 3 dalimi, derybų pradėjimas arba derėjimasis, kai derybų metu šalis neturi tikslo sudaryti sutartį, yra vertinamas kaip nesąžiningas. Tai nuoroda į neprotingą, todėl teisiškai nepriimtina elgesį⁸³. Minėtame straipsnyje nurodoma, jog laikoma, kad derybos pradedamos ar deramasi

⁷⁸ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 110 p.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014, 46 str.

⁸⁰ Kūris E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). Jurisprudencija 2005, Nr. 64(56), p. 59.

⁸¹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p. 198.

⁸² Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 207 p.

⁸³ Norkūnas A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. Jurisprudencija, 2003, t. 42 (34), p. 6.

nesąžiningai, kai derybų šalis neturi tikslo sudaryti sutartį, taip pat atlieka kitus sąžiningumo kriterijų neatitinkančius veiksmus.

Doktrinoje⁸⁴ detalizuojama, kokie veiksmai prieštarauja sąžiningumo kriterijams. Pažymima, jog šalis elgiasi nesąžiningai pradėdama derybas, iš anksto žinodama, kad sutarties tikrai nesudarys. Šalis taip pat elgiasi nesąžiningai nepagrįstai vilkindama derybas, keldama nerealias sąlygas, apgaudinėdama, klaidindama kitą šalį, neatskleisdama svarbios sutarčiai sudaryti informacijos, be pakankamo pagrindo nutraukdama derybas, kai kita šalis turi pagrindo manyti, kad sutartis tikrai bus sudaryta, ir pan.

Sąžiningų derybų svarba pabrėžiama ir teismų praktikoje. LAT pažymi, jog šalis, kuri derybų metu elgiasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius bei akcentuojama, kad draudžiama vesti derybas neketinant sudaryti sutarties ir nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau toli pažengusios derybos negali būti nutrauktos be pakankamos priežasties, kadangi tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis bus sudaryta⁸⁵.

Pažymėtina tai, kad CK 6.163 straipsnio 3 dalis „nustato civilinę atsakomybę nuostolių atlyginimo forma už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą. Todėl net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu ir atsakyti į klausimą, ar derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė ar ne kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis bus sudaryta. Jeigu atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, tai nesąžininga šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti nuostolius“⁸⁶.

Iš pateiktų LAT aiškinimų bei doktrinoje formuluojamų taisyklių akivaizdu, jog tam, kad būtų taikoma ikisutartinė civilinė atsakomybė už nesąžiningą derybų nutraukimą, reikalaujama, kad derybos būtų toli pažengusios – sukūrusios kitai šaliai lūkestį, kad sutartis tikrai bus sudaryta. Atsižvelgiant į tai, reikšmingi yra kriterijai, kuriais remiantis vertinama, ar tarp šalių vykusios derybos buvo toli pažengusios. Tiek civilinės teisės doktrinoje⁸⁷, tiek LAT praktikoje⁸⁸ pažymima, kad tarptautinėje praktikoje galioja prezumpcija, kad ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas. Toks dokumentas yra teisinės pasekmės sukeliantis bei įpareigojantis dokumentas, ir jo nevykdymas yra pagrindas taikyti atsakomybę. Taip pat pažymima, kad apie šalies ketinimą sudaryti sutartį gali byloti nurodymas

⁸⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 207.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, p. 47.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

ofertoje, jog ji yra neatšaukiama. LAT pažymi, kad vienai iš šalių pateikiant pasiūlymus ir nurodant, kad jie yra neatšaukiami, t. y. įpareigojantys oferentą tam tikrą laikotarpį, tokia ofertos nuostata kitai šaliai yra pagrįstas pagrindas manyti, jog oferentas turi rimtų ketinimų sudaryti sutartį⁸⁹.

Civilinės teisės doktrinoje nurodoma, kad sąžiningumo principas ikisutartiniuose santykiuose gali būti pažeidžiamas, jei viena ikisutartinių santykių šalis neinformuoja kitos ikisutartinių santykių šalies apie derėjimąsi su keliais asmenimis iš karto (lygiagrečių derybų vedimą)⁹⁰. Nesąžiningomis lygiagrečiomis derybomis pripažįstamos derybos, kai pradėjus derėtis su kitais asmenimis, apie tai neinformuojami derybų partneriai. Taip pat derybos negali būti vedamos tik siekiant pakenkti konkurentams ar dėl kitų priežasčių neturint tikslo sudaryti sutarties bent su vienu iš derybų partnerių⁹¹.

Remiantis UNIDROIT principų 2.1.15 straipsniu bei PECL principų 2:301 straipsniu, derybų vedimas neturint tikslo sudaryti sutarties bei nesąžiningų derybų nutraukimas laikomi prieštaraujančiais sąžiningų derybų principui ir lemia civilinės atsakomybės taikymą. Derybų vedimas neturint tikslo sudaryti sutartį bei nesąžiningas derybų nutraukimas tiek bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse, tiek kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalyse yra pripažįstami prieštaraujantys teisei ir lemia civilinės atsakomybės ar kitokių teisinių priemonių taikymą nesąžiningai ikisutartinių santykių šaliai. Atkreiptinas dėmesys, kad Anglijoje, nors ir nepripažįstama pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, tačiau nesąžiningai derybas nutraukusi šalis gali būti įpareigota vykdyti sutartį, dėl kurios vykusios derybos buvo nutrauktos. Sąžininga ikisutartinių santykių šalis ginama taikant *proprietary estoppel* doktriną. Ši doktrina draudžia šaliai, pareiškusiai, kad sutartis tikrai bus sudaryta, veikti priešingai. Kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalyse nesąžiningai nutraukusi derybas šalis nėra įpareigojama sudaryti sutartį. Pažymėtina, kad Olandijoje šalys gali būti įpareigosotos tęsti nesąžiningai nutrauktas derybas⁹².

2.2.2 Pareigos atskleisti informaciją ikisutartiniuose santykiuose nevykdymas

CK 6.163 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, jog „šalys privalo atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti“. Ši pareiga yra viena svarbiausių sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose sudėtinių dalių. Tam, kad sutartis galiotų, ji negali turėti valios trūkumų. Priešingu atveju, jei šalis derybų metu neatskleidžia

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

⁹⁰ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2000, p. 25.

⁹¹ Gedeikis M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai. Juristas, 2006, Nr.1, p. 21.

⁹² Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. 2008, p. 186.

sutarties sudarymui reikšmingos informacijos, toks sandoris pripažįstamas turinčiu valios trūkumų ir tai sąlygoja jo neteisėtumą.

Analizuojant minėtą CK nuostatą, matyti, kad šalys yra įpareigosos atskleisti tokią informaciją, kuri turi esminę reikšmę sutarčiai sudaryti. Pozityvioji teisė detaliam nereglamentuoja, kokią informaciją šalis turi pateikti kitai šaliai sudarydama sutartį, todėl įtvirtina bendro pobūdžio pareigą – atskleisti šalims žinomą informaciją, reikšmingą sutarčiai sudaryti.

Kokia informacija laikytina turinčia esminę reikšmę, CK neįvardija. Doktrinoje teigiama, kad informacija, kurią derybose viena šalis turi atskleisti kitai šaliai, turėtų padėti sutarties šaliai apsispręsti sudaryti sutartį ar sutarties nesudaryti⁹³. Kokia informacija sudarant sutartį turi būti atskleista, nustatoma atsižvelgiant į sutarties rūšį ir pobūdį, šalių teisinį statusą⁹⁴. Jeigu abi šalys yra verslininkai, pareiga atskleisti informaciją yra mažesnė, nes verslininkai yra profesionalai, kuriems civilinėje apyvartoje keliami aukštesni atidaus ir rūpestingo elgesio standartai, jie veikia savo rizika, todėl privalo savo iniciatyva domėtis sutarties sudarymui reikšmingomis detalėmis.

Pavyzdžiui, „vienos iš šalių, sudarančių akcijų pirkimo – pardavimo sutartį (kai sutartis sudaroma tarp juridinių asmenų), žinojimas, kad akcijų kaina po 1 mėnesio padidės, nelaikytina svarbios informacijos nuslėpimu, nes antroji šalis turėjo galimybių pasidomėti rinkos pokyčiais, bet to nepadare (abi šalys verslininkai, todėl yra profesionalai, veikia rizikuodami), bet jei profesionalus kolekcionierius antikvarinį paveikslą savininkui (fiziniam asmeniui) siūlo pirkti daug mažesne kaina pasinaudodamas tuo, jog pirkėjas nežino tikrosios paveikslo vertės, tai galėtų būti laikoma esminę reikšmę turinčios informacijos nuslėpimu“⁹⁵.

LAT praktikoje⁹⁶ taip pat pažymima, jog juridiniai asmenys, užsiimantys ekonomine veikla, turi aukštesnio laipsnio pareigą elgtis rūpestingai komerciniuose santykiuose. LAT nurodo, kad „profesinei veiklai taikomi griežtesni reikalavimai. Asmenų, veikiančių profesinės veiklos sferoje, kruopštumo ir apdairumo laipsnis turėtų būti didesnis nei kitose sferose“⁹⁷. Bet kuriuo atveju, jei šalis yra vartotojas, kitos šalies pareiga atskleisti informaciją vartotojui yra didesnė⁹⁸, nes vartotojas nėra profesionalas, kai kurių svarbių sutarties sudarymui detalių jis neprivalo ir objektyviai negali žinoti.

⁹³ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 150.

⁹⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 208.

⁹⁵ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 139.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 20 d. nutartis c. b. *Ž. Šapalas v. AB „Lietuvos taupomasis bankas“*, Nr. 3K-3-390/2002.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 139.

Pareiga atskleisti informaciją ikisutartiniuose santykiuose gali būti pažeista tiek vienai iš šalių nutylint tam tikrą sutarčiai sudaryti reikšmingą informaciją, tiek pateikiant tikrovės neatitinkančią (melagingą, iškreiptą, klaidinančią informaciją). Toks pažeidimas laikomas apgaule. Teismų praktikoje pažymima, kad apgaule pripažįstamas sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių. Teismai laikosi nuomonės, kad jeigu apgaulės nebūtų, kita šalis sandorio apskritai nebūtų sudariusi, arba būtų sudariusi jį visiškai kitokiomis sąlygomis⁹⁹. Jei šalis sąmoningai nuslėpė svarbią informaciją arba pateikė kitai šaliai iš anksto žinomą neteisingą informaciją, kita šalis gali reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia arba pakeisti jos sąlygas (CK 1.90-1.91, 6.288 straipsniai) ir atlyginti nuostolius.

Nors pagal CK 6.163 straipsnį šalys yra įpareigos atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti, tačiau LAT praktikoje pabrėžiama ir šalių pareiga domėtis informacija, kuri yra reikšminga sutarties sudarymui. LAT pažymi¹⁰⁰, kad „rūpestingas ir apdairus pirkėjas realią (buhalterinę) akcijų kainą sieja ne su tikėtinomis pajamomis, kurių gavimo atsakovas negarantavo, bet su bendruoju pelnu ir išleistų akcijų skaičiumi <...>. Sudarydamas sutartį, ieškovas nesiėlgė kaip protingas ir apdairus pirkėjas, nes nesiėmė visų veiksmų įmonės, kurios akcijas jis perka, turtinei padėčiai išsiaiškinti, neanalizavo įmonės veiklos, finansinių galimybių <...> galėjo patikrinti faktinius duomenis apie UAB finansinę padėtį, <...> prisiėmė verslo riziką, įvertindamas vien prognozuojamas gauti pajamas, bet ne bendrąjį pelną“¹⁰¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad pareigą atskleisti informaciją sudarant tam tikros rūšies sutartis numato CK ir kiti įstatymai. Paminėtini šie CK straipsniai: CK 6.353 straipsnio 1 dalis (pardavėjas nurodydamas parduodamo daikto etiketėse ar kitokiu būdu privalo suteikti pirkėjui būtina, teisingą ir visapusišką informaciją apie parduodamus daiktus: jų kainą (įskaitant visus mokesčius), kokybę, vartojimo būdą ir saugumą, kokybės garantijos terminą, tinkamumo naudoti terminą bei kitas daiktų ir jų naudojimo savybes, atsižvelgiant į daiktų pobūdį, jų paskirtį, vartotojo asmenį bei mažmeninės prekybos reikalavimus. Pardavėjas, pažeidęs šią pareigą, turi atlyginti dėl to pirkėjo patirtus nuostolius), CK 6.366 straipsnio 5 dalis (pardavėjas iki sutarties sudarymo privalo naudojamomis ryšio priemonėmis pateikti pirkėjui tinkamą informaciją, kurioje privalo būti nurodyta: 1) duomenys apie pardavėją; 2) daikto pagrindinės savybės; 3) pardavimo kaina; 4) daikto pristatymo kaina; 5) mokėjimo, pristatymo ar atlikimo tvarka; 6) pirkėjo teisės atsisakyti sutarties pagal šio kodekso 6.367 straipsnio taisyklės įgyvendinimo

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 24 d. nutartis c. b. *O. M. Kabišaitienė ir J. Kabišaitis v. S. Kalinas ir kt.*, 3K-3-1008/2001; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 27 d. nutartis c. b. *D. Bertauskas ir A. Bertauskas v. V. Razarionovas ir kt.*, Nr. 3K-3-124/2003.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. „*Ūkio banko investicinė grupė*“ v. *G. B.* Nr. 3K-3-145/2007.

¹⁰¹ Ten pat.

tvarka; 7) naudojimosi ryšio priemonėmis įkainiai, kai jie skaičiuojami kitaip negu įprasta; 8) laikotarpis, kurį pasiūlymas ir kaina galioja; 9) mažiausia sutarties trukmė, kai yra sudaroma sutartis dėl nuolatinio daiktų tiekimo), CK 6.369 straipsnio 8 dalis (pardavėjas per protingą terminą iki pakaitinio naudojimosi patalpomis, ilgalaikio atostogų produkto, perpardavimo arba keitimosi sutarčių sudarymo privalo pirkėjui nemokamai įteikti pirkėjui prieinamoje patvariojoje laikmenoje pateiktą aiškią ir tikslią Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytą informaciją apie sutarčių sąlygas. Pirkėjui pateikiamos informacijos formas tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija), CK 6.645 straipsnio 1 dalis (<...> rangovas iki sutarties sudarymo privalo suteikti užsakovui visą reikiamą informaciją, susijusią su darbų atlikimu, taip pat informaciją apie darbui atlikti būtinas medžiagas bei darbui atlikti reikalingą laiką), 6.674 straipsnio 1 dalis (rangovas iki sutarties sudarymo privalo suteikti užsakovui būtiną ir teisingą informaciją apie siūlomus darbus, jų rūšis, kainą, apmokėjimo formą, taip pat, jeigu užsakovas paprašo, kitus su sutartimi ir atliekamu darbu susijusius duomenis. Jeigu pagal atliekamų darbų pobūdį tai yra reikšminga, rangovas privalo nurodyti užsakovui konkretų asmenį, kuris atliks sutartyje numatytą darbą), CK 6.719 straipsnio 1 dalis (prieš sudarant paslaugų sutartį, paslaugų teikėjas privalo suteikti klientui išsamią informaciją, susijusią su teikiamų paslaugų prigimtimi, jų teikimo sąlygomis, paslaugų kaina, paslaugų teikimo terminais, galimomis pasekmėmis, bei kitokią informaciją, turinčią įtakos kliento apsisprendimui sudaryti sutartį), CK 6.727 straipsnio 1 dalis (asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikėjas privalo informuoti pacientą jam suprantama forma, paaiškindamas specialius terminus, apie jo sveikatos būklę, ligos diagnozę, galimus gydymo būdus, gydymo prognozę bei kitas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos paciento apsisprendimui sutikti ar atsisakyti siūlomo gydymo, taip pat apie pasekmes, jeigu siūlomo gydymo atsisakytu), 6.748 straipsnio 2 dalis (kelionės organizatorius privalo prieš turizmo paslaugų teikimo sutarties pasirašymą suteikti turistui įstatymų nustatytos formos ir turinio išsamią informaciją (nurodyti su pasu ir vizomis susijusius reikalavimus, informaciją apie sveikatos formalumus ir t. t.).

Pareigą atskleisti informaciją prieš sudarant sutartį numato ir kiti teisės aktai: Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas, Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas, Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas, Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas.

Pažymėtina, kad pareiga atskleisti informaciją prieš sudarant konkrečią sutartį reglamentuojama ne tik nacionaliniu, bet ir Europos Sąjungos lygmeniu. Tai pabrėžiama ir LAT praktikoje. LAT teisėjų kolegija byloje, kurioje buvo analizuojami turizmo sutarties sudarymo ypatumai, atkreipė dėmesį, jog „CK 6. 719 straipsnyje įtvirtinta paslaugų teikėjo pareiga suteikti informaciją klientui. CK 6.719 straipsnio 1 dalyje išvardytos informacijos sąrašas nėra baigtinis,

informacijos, teikiamos sudarant sutartį, apimčiai taikytinas ikisutartinių santykių sąžiningumo principas (CK 6.163 straipsnio 4 dalis). Turizmo paslaugų teikimo atveju, atsižvelgiant į 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyvoje 90/31/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų įtvirtintą turistų (vartotojų) teisių apsaugos prioriteto principą, pareiga suteikti informaciją reglamentuojama, konkrečiai nustatant, kokius duomenis apie paslaugas turi suteikti kelionės organizatorius: CK 6.748 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kelionės organizatoriaus pareiga suteikti turistui įstatymų nustatytos formos ir turinio išsamią informaciją prieš turizmo paslaugų teikimo sutarties pasirašymą. Teisėjų kolegija pažymi, kad informacijos išsamumas turi būti vertinamas individualiai, atsižvelgiant į turistų keliavimo patirtį, jo pageidavimus ir kitas individualias savybes (pvz., ar turistai keliauja pirmą kartą, kokie jo reikalavimai dėl apgyvendinimo, maitinimo, viešbučio aplinkos), ir negali būti tapatinamas vien su privalomos, imperatyviai įstatyme nustatytos informacijos pateikimu. Privalomos suteikti informacijos turinys detalizuojamas Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo 6 straipsnio 2 ir 4 dalyse, nustatant, kad prieš turizmo paslaugų teikimo sutarties pasirašymą kelionės organizatorius ir (ar) kelionių agentūra privalo įteikti turistui rašytinį dokumentą, kuriame būtų išsamiai informacija apie apgyvendinimo tipą, objekto vietą, kategoriją ar patogumų lygį ir pagrindinius ypatumus bei klasę (pagal atitinkamas priimančios valstybės taisykles)¹⁰².

Analizuotos teisės aktų nuostatos ir LAT praktika suponuoja išvadą, kad tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniai teisės aktai detalizuoja, kokia konkreči informacija, kaip reikšminga sutarčiai sudaryti, turi būti atskleista prieš sudarant sutartį tais atvejais, kai vienai iš sutarties šalių teikiama prioritetinga apsauga: vienokia informacija yra svarbi sudarant draudimo sutartį, kitokia – medicinos paslaugų sutartį, dar kitokia – turizmo paslaugų sutartį.

Pareiga atskleisti informaciją, kuri reikšminga sutarčiai sudaryti, pripažįstama ir UNIDROIT principuose. Minėtų principų 2.1.15 straipsnio komentare nurodyta, kad jei šalis derybų metu neatskleidžia aplinkybių, kurios būtinos dėl sutarties prigimties ar to reikalauja šalių statusas, taip pat jei viena derybų šalis naudoja apgaule, toks šalies elgesys pripažįstamas nesąžiningu¹⁰³.

PECL principų 4.107 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti kriterijai, kuriais remiamasi vertinant, ar derybų metu tam tikra informacija turi būti atskleista. Vertinami šie aspektai: šalies kompetencija atitinkamoje srityje, tam tikros informacijos gavimo kaina, atsižvelgiama į šalies galimybę tokią informaciją gauti, įvertinamas informacijos svarbumas kitai šaliai¹⁰⁴.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis c. b. V. P., R. P., G. P., I. P., S. B. ir A. B. v. UAB „TEZ TOUR“, Nr. 3K-3-201/2010.

¹⁰³ Gedeikis M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai. *Juristas*. 2006. Nr. 1, p. 23

¹⁰⁴ Lando O., Beale H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law. International, 2000, p. 254.

Pareiga atskleisti sutarties sudarymui reikšmingą informaciją įtvirtinta Prancūzijos, Italijos ir Rusijos pozityviojoje teisėje¹⁰⁵. Bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse tokios pareigos derybose nėra.

2.2.3 Konfidencialumo pareiga

Kitas sąžiningumo principo ikisutartiniuose santykiuose turinio elementas – pareiga neatskleisti derybų metu sužinotos konfidencialios informacijos. Minėta, jog sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose principas įpareigoja šalis atskleisti sutarties sudarymui reikšmingą informaciją. Vykdam šią pareigą, neretai paviešinama ir konfidenciali informacija. Derybų metu gali būti atskleidžiama komercinė, profesinė paslaptis ar šiaip nevieša (įvairi dokumentacija ir informacija, finansinė ir technologinė informacija) informacija¹⁰⁶. Atsižvelgiant į tai, kad informacija yra civilinių teisių objektas (CK 1.97 straipsnis) ir dažnai ji turi didelę komercinę vertę (komercinė (gamybinė) ir profesinė paslaptis), svarbu, kad derybų metu sužinota konfidenciali informacija nebūtų atskleista ar panaudota asmeniniais tikslais neteisėtu būdu.

CK 6.164 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „jeigu viena šalis derybų metu suteikia kitai šaliai konfidencialią informaciją, tai kita šalis, sužinojusi ar gavusi šią informaciją, privalo jos neatskleisti ar nenaudoti savo tikslams neteisėtu būdu nepaisant to, ar sutartis sudaryta, ar ne. Šią pareigą pažeidusi šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“.

Analizuojant minėtą normą, matyti, jog ne bet kokia derybų metu gauta informacija negali būti atskleista ar panaudota asmeniniams tikslams, o tik tokia informacija, kuri yra konfidenciali. Be to, pareiga neatskleisti derybų metu gautos informacijos kyla tada, kai šalis savo atskleidžiamą informaciją įvardija kaip konfidencialią. Doktrinoje pažymima, jog „jeigu tam tikra informacija buvo suteikta, tačiau nebuvo nurodyta, kad ji yra konfidenciali, galioja prezumpcija, kad ji nėra konfidenciali. Tačiau informacijos konfidencialumas gali būti aiškus ir neabejotinas net ir nenurodžius, kad ji yra konfidenciali. Tokią išvadą lemia arba sutarties pobūdis, arba vienos šalies (advokato, gydytojo, auditoriaus ir pan.) profesinės veiklos ypatumai – pareiga saugoti profesinę paslaptį. Pavyzdžiui, net ir nenurodžius klientui, visa informacija, kurią advokatas gauna iš kliento, yra konfidenciali ir advokatas jos negali atskleisti ar naudoti priešingai kliento interesams“¹⁰⁷. Informacija, gauta teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas, taip pat laikoma konfidencialia, net jei pacientas ir nenurodo, kad ji tokia laikytina.

Iš analizuojamos CK normos matyti, kad konfidencialumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose gali būti pažeista dviem būdais: 1) derybų metu gautą konfidencialią informaciją

¹⁰⁵ Gedeikis M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai. *Juristas*, 2006. Nr. 1, p. 23.

¹⁰⁶ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 208 - 209.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 209.

atskleidžiant tretiesiems asmenims; 2) derybų metu gautą konfidencialią informaciją naudojant savo tikslams neteisėtu būdu. Minėta CK norma nenurodo, kiek laiko gauta iš kitos šalies konfidenciali informacija privalo būti saugoma ir nenaudojama savo tikslams. Tokį terminą gali nustatyti pačios šalys arba šalis, suteikianti informaciją. Tačiau, jei informacijos saugojimo terminas nėra aptartas, laikoma, jog ši pareiga yra neterminuota¹⁰⁸. Reikšminga tai, kad derybų metu gauta konfidenciali informacija privalo būti saugoma ir nenaudojama asmeniniams tikslams nepaisant to, ar sutartis sudaryta, ar ne.

Pažymėtina tai, jog, siekdamas apsaugoti konfidencialią informaciją ikisutartiniuose santykiuose, šalys gali rinktis vieną iš kelių alternatyvų. Pirma, iki pradėdamos derybas dėl sutarties sudarymo, šalys gali pasirašyti konfidencialumo sutartį – šalių susitarimą dėl konfidencialios informacijos perleidimo ir tokios informacijos apsaugos ikisutartinių santykių metu. Tokiu atveju konfidencialumo sutarties turiniui taikytinos CK nuostatos, reglamentuojančios komercinių paslapčių apsaugą (CK 1.116 straipsnis).

Kita alternatyva – tai konfidencialumo pareigos numatymas derybų metu sudaromuose ikisutartiniuose dokumentuose. Minėta, jog derybų metu šalys pasirašo ketinimų protokolus, pagrindinius būsimos sutarties principus, nesutarimų protokolus ir kitus ikisutartinius dokumentus, kuriuose įtvirtina derybų metu pasiektus susitarimus, būsimos sutarties sąlygas ar tolimesnę derybų eigą. Pastaruosiuose dokumentuose gali būti įtvirtintos ne tik būsimos sutarties sąlygos, tačiau ir kitos ikisutartinių santykių aplinkybės, įskaitant ir konfidencialios informacijos apsaugą. Pvz., ikisutartiniuose dokumentuose gali būti apibrėžta, kokia informacija šalių susitarimu laikytina konfidencialia. Pasirašydamos tokius dokumentus, šalys dažniausiai ne tik patvirtina savo įsipareigojimą sąžiningai derėtis, bet ir nustato tam tikrus elgesio standartus, kuriuos pažeidus konstatuojamas šalies nesąžiningumas. Šalys taip pat įvardija, kokia informacija laikytina konfidencialia, numato dokumentus, kuriuos privalu paruošti arba pateikti viena kitai, aptaria numatomą derybų eigą bei kitus pagrindinei sutarčiai sudaryti reikšmingus aspektus.

Trečia alternatyva – šalys ikisutartinių santykių metu neatlieka jokių aktyvių veiksmų, kuriais siektų užtikrinti konfidencialios informacijos apsaugą, tačiau pasikliauja CK 6.164 straipsnio nuostatoje įtvirtinta bendrojo pobūdžio konfidencialumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose. Svarbu pastebėti, kad tinkamas minėtos normos realizavimas kelia pagrįstų abejonių. Remiantis tik bendruoju CK 6.164 straipsnio imperatyvu, nėra galimybės identifikuoti konfidencialios informacijos objekto (t. y. kokia konkreti informacija laikytina konfidencialia). Neįtvirtinus ikisutartiniuose dokumentuose, kokio turinio derybų metu atskleidžiama informacija laikytina konfidencialia, siekiant įrodyti tam tikros informacijos konfidencialumą, tenka

¹⁰⁸ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 209.

vadovautis sąžiningumo principu, teisės analogija, o tai nėra patikimas sąžiningos ikisutartinių santykių šalies interesų gynimo būdas¹⁰⁹.

Konfidencialumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose numato ir UNIDROIT principų 2.1.16 straipsnis bei PECL principų 2:302 straipsnis. Remiantis minėtais straipsniais, šalys yra įpareigosotos neatskleisti ir nenaudoti asmeniniais tikslais derybų metu gautos konfidencialios informacijos, nepaisant to, ar sutartis, dėl kurios deramasi, sudaroma, ar ne. Konfidencialumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose pripažįstama daugelyje valstybių. Kai kurios šalys konfidencialumo ikisutartiniuose santykiuose pareigą įtvirtina teisės aktuose (Danija, Italija, Olandija, Graikija, Belgija ir kt.). Kitose valstybėse (Prancūzijoje, Liuksemburge) konfidencialumo pareiga pripažįstama teismų praktikos. Vokietijoje, Austrijoje ir Portugalijoje konfidencialumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose pažeidimas laikytinas prieštaraujančiu rūpestingumo ikisutartiniuose santykiuose standartui. Bendrosios teisės tradicijos sistemos šalių teismų praktikoje taip pat pripažįstama, kad gauta konfidenciali informacija negali būti panaudojama negarbingai¹¹⁰, todėl konfidencialumo pareigą pažeidusiai ikisutartinių santykių šaliai taikoma civilinė atsakomybė.

2.2.4 Preliminariosios sutarties nevykdymas

Viena iš CK naujovių buvo preliminariosios sutarties instituto įtvirtinimas. Vadovaujantis CK 6.165 straipsniu, preliminarįją sutartimi laikomas šalių susitarimas, pagal kurį jame aptartomis sąlygomis šalys įsipareigoja ateityje sudaryti pagrindinę sutartį. Preliminarioji sutartis pasižymi specifiskumu, todėl jos ypatumų analizavimas gali būti atskiro magistro darbo tyrimo objektu. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe analizuojamos tik preliminarųjų sutarčių nevykdymo teisinės pasekmės, kurios lemia ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymą.

CK 6.165 sraipsnio 4 dalis įtvirtina nepagrįsto atsisakymo ar vengimo sudaryti pagrindinę sutartį teisinius padarinius, nuroydamą, kad „jeigu preliminarįją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“.

LAT praktikoje pažymima, kad preliminarioji sutartis nesuteikia teisės reikalauti sudaryti pagrindinę sutartį. Reikalavimas įpareigoti sudaryti pagrindinę sutartį preliminariosios sutarties

¹⁰⁹Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais. Jurisprudencija, 2008 5 (107), p. 58.

¹¹⁰ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008, 10(112), p. 54.

pagrindu yra ydingas ir negalimas, nes prieštarauja vienam iš pagrindinių sutarčių teisės principų – sutarties laisvės principui¹¹¹.

Ir teisės doktrinoje¹¹², ir teismų praktikoje¹¹³ pažymima, kad preliminarioji sutartis yra organizacinė sutartis, įstatymu priskirta ikisutartinių santykių stadijai. Šia sutartimi šalys įsipareigoja preliminariojoje sutartyje aptartomis sąlygomis ateityje sudaryti kitą – pagrindinę sutartį. Taigi, tai yra šalių susitarimas dėl kitos sutarties sudarymo ateityje, t. y. sutartis dėl sutarties (pagrindinės) sudarymo. Pripažįstama, kad tokiu preliminariu susitarimu sukuriama sutartinė prievolė CK 6.1 straipsnio prasme. Vienas esminių preliminariosios sutarties bruožų yra tas, kad šios sutarties negalima reikalauti įvykdyti natūra, tačiau jos pažeidimo (nepagrįsto vengimo ar atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį) atveju kaltoji šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius (CK 6.165 straipsnio 4 dalis). Taigi, nors CK 6.163 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šalys turi teisę laisvai pradėti derybas bei derėtis ir neatsako už tai, jog nepasiekiamas šalių susitarimas, tačiau taip būna tik tada, kai šalys elgiasi sąžiningai. Jeigu derybose viena iš šalių elgėsi nesąžiningai ir pagrindinė sutartis nebuvo sudaryta dėl nesąžiningos šalies veiksmų, tai šiai šaliai gali būti taikoma civilinė atsakomybė t. y. kyla pareiga atlyginti sąžiningai šaliai padarytus nuostolius (CK 6.163 straipsnio 3 dalis, 6.165 straipsnio 4 dalis). Tokiu būdu užtikrinamas tam tikras šalių tarpusavio santykių teisinis apibrėžtumas, sutarties šalių interesų apsauga¹¹⁴.

Iš CK 6.165 straipsnio 4 dalies turinio matyti, kad nesąžiningas elgesys gali pasireikšti nepagrįstu vengimu sudaryti pagrindinę sutartį arba nepagrįstu atsisakymu sudaryti pagrindinę sutartį. Taip pat pažymėtina, kad tik nepagrįstas vengimas ar atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį yra pagrindas taikyti ikisutartinę civilinę atsakomybę. Ar vengimas bei atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį yra pagrįstas, kiekvieno ginčo atveju, vertindamas įrodymus ir teisiškai reikšmingas faktines aplinkybes, sprendžia byla nagrinėjantis teismas.

Analizuojant LAT praktiką ir civilinės teisės doktriną, galima išskirti, aplinkybes, kurios nėra pripažįstamos pateisinančiomis preliminariosios sutarties nevykdymą. Lietuvos teismų praktikoje atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį motyvavimas tuo, kad per preliminarioje sutartyje nustatytą terminą pagrindinei sutarčiai sudaryti padidėjo sutarties dalyko rinkos vertė ar kaina, nėra pripažįstamas pagrįstu pagrindu atsisakyti vykdyti preliminaria sutartimi prisiimtus įsipareigojimus. Taigi, LAT formuluoja taisyklę, kad naudingesnės sandorio sąlygos nėra

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis c. b. *V. Pocius v. A. Radkevičienė*, Nr. 3K-3-797/2001.

¹¹² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 139.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c.b. *E.Č.- Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis c. b. *S. A. v. UAB „Beržolė“* Nr.3K-3-441/2006.

pagrįstas pagrindas nevykdyti preliminarioje sutartyje numatytų įsipareigojimų. Šią LAT suformuluotą taisyklę kartoja ir Lietuvos apeliacinis teismas (toliau – LAPT) pažymėdamas, kad šalys turi „nekvestionuojamą teisę sudarinėti sandorius maksimaliai sau naudingomis sąlygomis, tačiau tai negali pažeisti kitų asmenų teisių bei teisėtų interesų. Dėl to atsisakiusi vykdyti preliminarią sutartį šalis turi atlyginti kitos šalies dėl to turėtus nuostolius“¹¹⁵.

Doktrinoje¹¹⁶ nurodoma, kad sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose gali būti pažeidžiama ne tik nevykdant preliminarių susitarimų bet ir nepagrįstai juos ginčijant. Pažymėtina, jog kainų pokyčiai rinkoje lemia ne tik nepagrįstą atsisakymą ar vengimą sudaryti pagrindinę sutartį, bet ir nepagrįstą preliminariosios sutarties ginčijimą. Šalys, siekdamas sudaryti naudingesnį sandorį, tvirtina, kad preliminariosios sutarties sudarymo metu iš esmės klydo dėl sutarties objekto kainos. Tokius šalių argumentus LAT vertina kaip nepagrįstus, pažymėdamas, kad „šalies, teigiančios, jog ji suklydo, elgesį būtina vertinti atsižvelgiant į apdairaus, atidaus žmogaus elgesį tokiomis pačiomis aplinkybėmis. Atsižvelgiant į asmens aukštąjį išsilavinimą, amžių, teismai pagrįstai sprendė, kad atsakovas negalėjo suklysti dėl preliminarioje sutartyje nurodytos žemės sklypo kainos. Šioje sutartyje kainos dydis žodžiais įrašytas paties atsakovo ranka. Tai rodo, kad atsakovas turėjo suvokti, už kokią kainą jis įsipareigoja parduoti žemės sklypą. Atsakovo nurodyta aplinkybė, kad jis sutiko žemesne, nei vidutinė rinkos kaina parduoti žemės sklypą, vertintina ne kaip atsakovo suklydimas, o kaip neatidumas ir patyrimo stoka žemės sandoriuose. Sandorio sudarymas šaliai komerciškai nenaudinga kaina nėra pagrindas tokiai šaliai reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu“¹¹⁷.

Civilinės teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamos ir preliminariųjų sutarčių nevykdymą pateisinančios aplinkybės. Civilinės teisės doktrina¹¹⁸ pripažįsta, kad vienos šalies atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį, grindžiant tuo, kad sudarant preliminarią sutartį kita šalis pateikė tikrovės neatitinkančią informaciją, negali būti vertinamas kaip nepagrįstas atsisakymas vykdyti preliminaria sutartimi priiimtus įsipareigojimus. Taigi, doktrinoje aplinkybe, pateisinančia preliminariosios sutarties nevykdymą, pripažįstami nesąžiningi kitos šalies veiksmai. Šios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje. Nutaryje LAT nurodė, kad „jei ikisutartinėse derybose šalys suderina, kokie pastatai ir už kokią kainą bus parduoti, koks žemės sklypas numatomas perleisti naudotis prie pastatų ir pasirašo numatomo perleisti naudotis sklypo schemą, bet pardavėjas rengia žemės sklypo dokumentus iš esmės nukrypdamas nuo suderintos

¹¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 2A-52/2007.

¹¹⁶ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 25.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006.

¹¹⁸ Dambrauskas E. Preliminarioji sutartis – sutartis dėl sutarties. *Juristas*, 2004, Nr. 4, p. 16.

schemos ir vėliau atsisako sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį, tai toks elgesys vykdant derybas ir rengiantis sudaryti sutartis pagrįstai vertintinas kaip neatitinkantis sąžiningumo reikalavimų“¹¹⁹.

Teismų praktikoje taip pat formuluojama taisyklė, kad vengimas ar atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį neturi būti vertinami kaip nepagrįsti, jei, nepasibaigus preliminarioje sutartyje numatytam pagrindinės sutarties sudarymo terminui, vienai iš šalių iškeliama bankroto byla ir įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti bankroto bylą draudimas vykdyti finansines prievoles apriboja įmonės galimybes vykdyti sutartinius įsipareigojimus, t. y. preliminarią sutartį¹²⁰.

Verta aptarti ir šalių sudaromų preliminariųjų sutarčių dėl būsimąjo gyvenamojo namo ar buto pirkimo-pardavimo nevykdymo teisinės pasekmes. Šios sutartys yra specifinė preliminariųjų sutarčių rūšis, kurių reglamentavimui įstatymų leidėjas skiria ypatingą dėmesį. Remiantis CK 6.401 straipsniu, „pirkėjas – fizinis asmuo, gali sudaryti preliminarią nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo-pardavimo sutartį, pagal kurią pardavėjas – juridinis asmuo, įsipareigoja pats ar pasitelkęs kitus asmenis pastatyti preliminariojoje sutartyje numatytą gyvenamąjį namą ar butą ir po to sudaryti su pirkėju gyvenamojo namo ar buto pirkimo-pardavimo sutartį, o pirkėjas įsipareigoja pastatytą gyvenamąjį namą ar butą nupirkti už preliminariojoje sutartyje nurodytą kainą“.

LAT praktikoje nurodoma, kad „CK 6.401 straipsnyje reglamentuojami būsimąjo gyvenamojo namo ar buto pirkimo-pardavimo santykiai pagal subjektinę sudėtį ir tikslą, kurio siekiama, yra artimi iš vartojimo sutarčių atsiradusiems santykiams. Prievolėms, kylančioms iš tokių santykių, keliami didesni sąžiningumo ir teisingumo reikalavimai, o tam tikros abejonės aiškinamos ekonomiškai silpnesnės šalies naudai (CK 6.188 straipsnis, 6.193 straipsnio 4 dalis)“¹²¹.

Ši norma įtvirtina sutarties šalių nelygybę – pirkėjo (silpnosios šalies) interesų apsaugą. Būsimąjo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartis užtikrina pirkėjui teisę per dešimt dienų nuo sutarties sudarymo dienos atsisakyti preliminariosios sutarties (CK 6. 401 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Tokią teisę įstatymų leidėjas suteikia tik vienai preliminariosios sutarties šaliai – pirkėjui. Ši privilegijuota pirkėjo padėtis pardavėjo atžvilgiu pateisinama tuo, kad būsimąjo gyvenamojo namo ar buto sutarties dalykas yra ypatingas – tai fizinio asmens gyvenamasis būstas, kuris dažnai yra viena brangiausių žmogaus gyvenime įsigijamų turtinių vertybių. Įstatymų leidėjas numato specialų dešimties dienų naikinamąjį terminą, per kurį

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. UAB „Club Baltica“ v. „Alkesta“, Nr. 3K-3-79/2005.

¹²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti akcinė bendrovė „Big City LT“ v. D. J., D. M.*, Nr. 2A-701/2012.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 26 d. nutartis c. b. *R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“*, c. b. Nr. 3K-3-72/2007.

pirkėjas gali apsigalvoti ir atsisakyti būsimos pirkimo. Atsisakydamas preliminariosios sutarties, pirkėjas paprastai atgauna visas pardavėjui sumokėtas lėšas (pradinės įmokos, rezervacijos mokesčius ir pan.). Pažymėtina, jog CK 6.401 normą LAT pripažįsta *lex specialis* CK 6.165 straipsnio atžvilgiu, todėl atkreipia dėmesį, kad silpnoji preliminariosios sutarties šalis – pirkėjas, savo interesus sutarties nevykdymo atveju gali ginti ne tik CK 6.165 str. 4 d. įtvirtinta apimtimi, bet ir reikalauti prievolę įvykdyti natūra (t.y. įpareigoti pardavėją sudaryti su pirkėju gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį) bei naudotis visais kitais civilinių teisių gynimo būdais¹²².

Tuo tarpu pardavėjas neturi teisės nutraukti būsimos gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties, o pirkėjui atsisakius preliminariosios sutarties, pardavėjas gali reikalauti tik riboto dydžio nuostolių atlyginimo. CK 6.401 straipsnio 3 dalis numato, kad „kai preliminariojoje sutartyje numatyta pardavėjo teisė reikalauti iš pirkėjo atlyginti nuostolius, kurių pardavėjas patirtų, jeigu pirkėjas įgyvendintų šio straipsnio 2 dalies 1 punkte nurodytą teisę, atlygintinų nuostolių dydis negali viršyti 1/5 procento pirkimo – pardavimo sutartyje nurodytos nekilnojamojo daikto kainos.“ Be to, įstatyme nustatyto dydžio nuostolių atlyginimo pardavėjas gali reikalauti tik tuo atveju, jei tokia galimybė yra numatyta su pirkėju sudarytoje būsimos gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartyje. Minėta CK norma yra dispozityvi, todėl jei pardavėjo teisė reikalauti nuostolių atlyginimo nėra aptarta pačioje sutartyje, prievolė atlyginti pardavėjo patirtus nuostolius nekyla. Pažymėtina, kad pardavėjai gali patirti tam tikrų specifinių išlaidų, susijusių su preliminariosios sutarties sudarymu (išlaidos teisininkų paslaugoms, sąmatų sudarymui ir pan.), tad siekiant tokių išlaidų atlyginimo pardavėjui vertėtų šiuos nuostolius, kaip minimalius nuostolius dėl sutarties nutraukimo, aptarti pačioje būsimos gyvenamojo namo sutartyje.

Nepagrįsto atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį teisiniai padariniai užsienio šalyse traktuojami skirtingai. Prancūzijos ir Vokietijos teisėje preliminarioji sutartis yra grindžiama gerais ketinimais ir įsipareigojimu juos vykdyti geruoju. Todėl šiose šalyse, atsisakius sudaryti pagrindinę sutartį, negali būti reikalaujama priverstinai įgyvendinti preliminariąją sutartį. Šios pozicijos laikomasi ir Lietuvos civilinėje teisėje, nes pozityvioji teisė įtvirtina, jog per sutartyje nustatytą terminą nesudarius pagrindinės sutarties, prievolė sudaryti šią sutartį pasibaigia (CK 6.165 straipsnio 5 dalis). Kitokia nuomonė vyrauja Rusijos teisėje. Rusiškoji teisės mokykla leidžia iš atsisakiusios vykdyti preliminariąją sutartį šalies reikalauti ją įgyvendinti natūra¹²³ t. y. sudaryti pagrindinę sutartį.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis c.b. *UAB „Alsva“ v. A. K.*, Nr. 3K-3-608/2008.

¹²³ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 156.

2.2.5 Kiti sąžiningumo principui ikisutartiniuose santykiuose prieštaraujantys veiksmai

Analizuojant CK nuostatas, teismų praktiką ir civilinės teisės doktriną, galima išskirti ir kitas šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose, kurių nevykdymas sukelia neigiamas pasekmes sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai.

CK 6.200 straipsnio 2 dalis įpareigoja sutarties šalis vykdant sutartį bendradarbiauti ir kooperuotis. Pažymėtina, kad bendradarbiavimo principas yra sąžiningumo principo išraiška¹²⁴, todėl jis yra reikšmingas ne tik vykdant sutartį, tačiau šalys juo turi vadovautis ir ikisutartiniuose santykiuose. LAT yra pažymėjęs „nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad preliminariųjų sutarčių galiojimo metu pagal susiklosčiusią praktiką atsakovas elektroniniu paštu 2008 m. sausio 3 d., kovo 12, 13 d. siuntė kasatoriui komercinius pasiūlymus Nr. 210, 230 dėl preliminariosios sutarties įgyvendinimo, kad šiuos pasiūlymus kasatorius gavo, tačiau į juos neatsakė. Teismas taip pat nustatė, kad kasatorius negavo finansavimo autovežiams nupirkti, kartu tai reiškė sąlygos pagrindinems sutartims sudaryti nebuvimą (T. 1, b. l. 27). Esant tokioms aplinkybėms, apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad kasatorius nevykdė pareigos bendradarbiauti, dėl finansinių sunkumų nesiekė sudaryti pagrindinės sutarties (CK 6.163 straipsnio 3 dalis, 6.165 straipsnio 4 dalis). Taigi apeliacinės instancijos teismas konstatavo faktinę aplinkybę – kasatoriaus vengimą bendradarbiauti esant ikisutartiniams santykiams, todėl turėjo pagrindą pripažinti šį kaltu dėl to, kad nebuvo sudaryta pagrindinių sutarčių, kasatoriaus elgesį vertinti kaip nesąžiningą“¹²⁵. Nevykdant bendradarbiavimo pareigos ikisutartiniuose santykiuose, pažeidžiama kitos šalies teisė į teisinį apibrėžtumą (CK 1.2 straipsnio 1 dalis). Atsižvelgiant į tai, vertinant, kuri iš šalių pažeidė preliminariąją sutartį, reikšminga nustatyti, kuri iš šalių pažeidė pareigą bendradarbiauti ikisutartiniuose santykiuose.

Kaip ir bet kuris sandoris, sutartis yra šalių valios išraiška¹²⁶, todėl svarbu, kad sutartyje išreikšta šalių valia atitiktų tikrąją šalių valią. Kaip teigia profesorė A. Dambrauskaitė, „vienas iš sutarties laisvės principo aspektų draudžia versti kitą asmenį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareigą sudaryti sutartį nustato įstatymas ar savanoriškas įsipareigojimas (CK 6.156 straipsnio 2 dalis). Be to, draudžiama neteisėtomis priemonėmis veikti kito asmens valią. Pagal sąžiningumo ir teisingumo principus reikalaujama, kad asmuo būtų įpareigotas laikytis tik tų įsipareigojimų, kuriuos prisiėmė laisva valia, visiškai suvokdamas savo veiksmų prasmę ir pasekmes. Pripažįstant, kad civiliniai įstatymai turi ne tik deklaruoti, bet ir garantuoti sutarčių laisvę, pabrėžiama, kad teisei keliamas uždavinys užtikrinti laisvą apyvartos dalyvių valios

¹²⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 71.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c.b. *Lietuvos ir Vokietijos UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, Nr. 3K-3-228/2010.

¹²⁶ Baranauskas E., Karulaitytė – Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 340.

formavimąsi ir teisiškai reikšmingą jos išraiškos formą. Viena iš tokių sutarčių laisvės garantijų laikoma galimybė pripažinti negaliojančiais sandorius, sudarytus dėl apgaulės, smurto, grasinimo, dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių¹²⁷.

Kadangi sutarties sudarymui reikšminga suderinta sutarties šalių valia – pasiektas konsensusas, tai smurto naudojimas, grasinimai, pasinaudojimas sunkiomis aplinkybėmis ar kitos neteisėtos priemonės derybų metu, kurias pasitelkiant siekiama priversti šalį derėtis jai nepalankiomis sąlygomis, vertintini kaip pažeidžiantys sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose principą. CK 1.91 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo arba dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi sudarytas sandoris, taip pat sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinį.“ Taigi, sąžiningumo principui ikisutartiniuose santykiuose prieštarauja derybų metu naudojamas realus grasinimas. Realus grasinimas aiškinamas kaip grasinimas pakenkti sandorį sudarančiam asmeniui arba artimiesiems giminaičiams (tėvams, vaikams, seneliams, vaikaičiams) ar kitiems asmenims (sutuoktiniui, sugyventiniui) arba jų turtui ar reputacijai. Vertinant grasinimo realumą reikia atsižvelgti į padarinius, kurių galėjo atsirasti atlikus veiksmus, kuriais buvo grasinama, šių padarinių realumą, jų pobūdį. Draudžiama grasinti atlikti tiek neteisėtus veiksmus (sumušti, nužudyti, sunaikinti turtą ir pan.), tiek teisėtus veiksmus (pvz., pranešti teisėsaugos institucijoms apie padarytą sunkų nusikaltimą ir pan.), nes abiem minėtais atvejais kitos šalies valia sudaryti sandorį nėra laisva – ją lemia grasinimas. Grasinimu nelaikytinas ketinimas kreiptis į teismą dėl kitai šaliai priklausančių teisių įgyvendinimo, kitos prievolės įvykdymo ir pan. Taip pat nėra pagrindo pripažinti sandorį negaliojančiu, kai grasinama nerimtai, juokaujant, kai grasinimas pagrįstas prietaisais¹²⁸.

Jei viena sutarties šalių yra ekonomiškai priklausoma nuo kitos sutarties šalies, taip pat draudžiama grasinti taikyti ekonominio poveikio priemones. Tokiu atveju ekonomiškai priklausoma sutarties šalis sutartį sudaro veikiama ekonominio spaudimo priemonių ir siekdama išvengti didesnių ekonominių sunkumų. Grasinimas taip pat yra nepateisinamas, jeigu veiksmai ar neveikimas, kuriais yra grasinama, patys savaime yra neteisėti arba neteisėtai atliekami sudarant sutartį¹²⁹.

Nepateisinamas ikisutartiniuose santykiuose ir ekonominis spaudimas. Pastarasis taip pat vertintinas kaip vienas iš realaus grasinimo būdų. Šis būdas pasitelkiamas verslo santykiuose,

¹²⁷ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009, p. 26-27.

¹²⁸ Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2003, p. 202-203.

¹²⁹ Ten pat, p. 202-203.

siekiant paveikti kontrahento valią ir priversti sudaryti jam nenaudingą sutartį, grasinant nenaudingais ekonominiais padariniais¹³⁰. Tokius padarinius savo nesąžiningais veiksmais gali sukelti ekonomiškai pranašesnis asmuo, siekiantis priversti kitą asmenį sudaryti sandorį šiam nenaudingomis sąlygomis. Pasitelkiant ekonominį spaudimą sudaryta sutartis pasižymi valios ydingumu, nes nesant minėto grasinimo būdo, šalis sutarties akivaizdžiai nenaudingomis jai sąlygomis, nebūtų sudariusi. Tai reiškia, kad tokioje sutartyje išreikšta ekonomiškai silpnesnės šalies valia neatitinka jos tikrosios valios.

Sąžiningumo principui ikisutartiniuose santykiuose taip pat prieštarauja, jei sutartis sudaroma pasinaudojant susiklosčiusiomis sunkiomis aplinkybėmis ir aiškiai nenaudingomis sutartį sudarančiam asmeniui sąlygomis, kai kita sutarties šalis, žinodama apie tokias aplinkybes, savanaudiškai jomis pasinaudoja¹³¹. Šiuo atveju pasinaudojant susiklosčiusiomis nepriklausomomis nuo kitos sutarties šalies aplinkybėmis (stichine nelaimė, gaisru, liga, šeimos nario mirtimi, nedarbu ir pan.), asmuo priverčiamas sudaryti sutartį aiškiai nenaudingomis sau sąlygomis. Kita sandorio šalis, žinodama apie tokias aplinkybes, pasinaudoja jomis, primeta kitai sutarties šaliai savo valią ir sudaro kitai šaliai aiškiai nenaudingą sutartį. Atkreiptinas dėmesys, kad sudarant sutartis su verslininkais ar juridiniais asmenimis, turi būti atsižvelgiama į galimą verslo riziką, todėl sutartys, sudaromos nenaudingomis dėl rinkos pokyčių sąlygomis, nėra laikytinos sudarytomis pasinaudojant susiklosčiusiomis sunkiomis aplinkybėmis.

Sutartys, sudarytos ikisutartiniuose santykiuose pasitelkiant aukščiau išvardytas priemones, pripažįstamos turinčiomis valios trūkumų, todėl nukentėjusioji šalis gali reikalauti pripažinti tokią sutartį negaliojančia ir atlyginti tiek turtinę, tiek neturtinę žalą.

¹³⁰ Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2003, p. 202-203.

¹³¹ Ten pat, p. 202-203.

2.3 Ikisutartiniai nuostoliai – ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlyga

Žala yra būtina civilinės atsakomybės taikymo sąlyga¹³², nes nesant žalos arba nuostolių civilinės atsakomybės teisinis santykis neįmanomas. Žala – tai teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas neteisėtais veiksmais, sukėlus neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymus galima įvertinti turtine išraiška¹³³. Žala nėra preziumuojama, todėl ją ir jos dydį privalo įrodyti ieškovas¹³⁴.

Minėta, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo pagrindai – tai bendrosios civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, todėl žala (nuostoliai) yra būtina ir ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlyga. CK 6.249 straipsnio 1 dalis apibrėžia, kad „žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai“. Atsižvelgiant į tai, ikisutartiniai nuostoliai gali būti apibūdinami kaip žalos, patirtos dėl nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies veiksmų, piniginė išraiška.

CK 6.251 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę“. Minėta norma įtvirtina visiško nuostolių atlyginimo principą, kuris reiškia, kad nukentėjęsysis neturi atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje, kuri buvo iki jo teisių pažeidimo (deliktinės atsakomybės atveju) arba kuri būtų buvusi, jei sutartis būtų įvykdyta tinkamai (sutartinės atsakomybės atveju).

Teisės doktrinoje¹³⁵ nuostoliai, atsižvelgiant į neteisėto veikimo ir žalos santykį, skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiai nuostoliai dar vadinami realiaisiais. Realieji nuostoliai atsiranda dėl tiesioginio neteisėtų veiksmų poveikio ir pasireiškia turto sugadinimu ar sunaikinimu. Tiesioginiai nuostoliai yra žalingų pasekmių tiesiogiai nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos nuostoliams pašalinti. Netiesioginiai nuostoliai yra dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos ar turto sumažėjimas. Jie atsiranda kaip padarytos žalos papildomas rezultatas arba yra būtini siekiant žalos atlyginimo (pvz., negautos pajamos, žalos prevencijos arba sumažinimo, nuostolių įvertinimo ir civilinės atsakomybės taikymo, nuostolių išieškojimo ne teismo tvarka protingos išlaidos).

Nuostolių atsiradimą dėl ikisutartinių santykių pažeidimo atspindi žemiau pateikiama schema:

¹³² Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2000, p. 42.

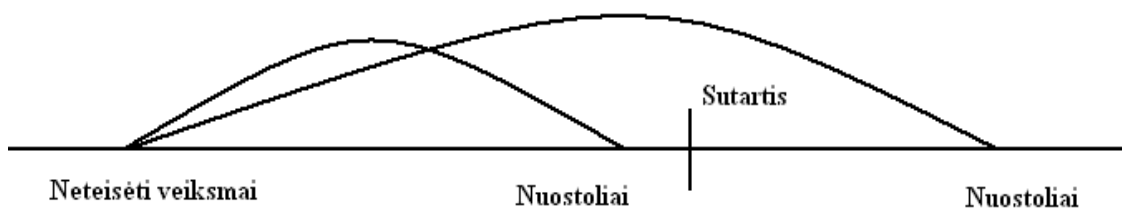
¹³³ Ambrasienė D., Baranauskas E, Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 191.

¹³⁴ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 342.

¹³⁵ Ambrasienė D., Baranauskas E, Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 192.

Schema Nr.1.

Ikisutartiniai nuostoliai

Matyti, jog ikisutartinių nuostolių sąžininga ikisutartinių santykių šalis gali patirti iki sutarties sudarymo – juos gali lemti sąžiningumo principui ikisutartiniuose santykiuose prieštaraujantys kitos šalies veiksmai (pvz., derybų nutraukimas be pateisinamos priežasties, kai derybos buvo toli pažengusios, ir sąžininga ikisutartinių santykių šalis turėjo pagrįstą lūkestį, kad sutartis tikrai bus sudaryta). Atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartinių nuostolių klausimas taip pat gali tapti aktualus ir po sutarties sudarymo (pvz., sutartis pripažįstama negaliojančia, nes ji buvo sudaryta ikisutartiniuose santykiuose pasitelkiant apgaule).

CK 6.163 straipsnio 3 dalis įtvirtina, kad „šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ar derasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“; 6.164 straipsnio 1 dalis numato, kad konfidencialumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose pažeidusi šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius, o 6.165 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad „jeigu preliminarią sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“. Taigi, pozityvioji teisė numato nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisę reikalauti nuostolių, patirtų ikisutartiniuose santykiuose, atlyginimo, o nesąžiningą ikisutartinių santykių šalį įpareigoja atlyginti nukentėjusios ikisutartiniuose santykiuose šalies patirtus nuostolius. Tiesa, pozityvioji teisė neįvardija, kokios rūšies nuostolių atlyginimo gali reikalauti sąžininga ikisutartinių santykių šalis, todėl ikisutartinių nuostolių turinį aiškina ir plėtoja teisės doktrina ir teismų praktika.

Nėra aišku, ar atlyginant sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai patirtus nuostolius, yra užtikrinamas visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimas. Kokių nuostolių atlyginimo gali reikalauti nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis, remiantis teisės doktrina ir teismų praktika, siekiama išanalizuoti kitose šio poskyrio dalyse.

2.3.1 Tiesioginiai nuostoliai – derybų išlaidos

UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnis ir PECL principų 2:301 straipsnis reglamentuoja nesąžiningo elgesio ikisutartiniuose santykiuose teises pasekmes. Minėtų principų

straipsniuose numatyta, kad šalis, kuri derasi ar derybas nutraukia nesąžiningai, privalo atlyginti nukentėjusiai šaliai padarytus nuostolius. Taigi, šiose normose įtvirtinta nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisė reikalauti atlyginti negatyviuosius nuostolius – tuos turtinius praradimus, kurių nebūtų buvę, jei nesąžiningos derybos nebūtų pradėtos.

CK 6.163 – 6.165 straipsniai, numatantys nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisę reikalauti nuostolių, patirtų dėl sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose principą pažeidžiančių veiksmų, atlyginimo teisės doktrinoje taip pat buvo aiškinami kaip numatantys nukentėjusios šalies teisę reikalauti tik derybų metu patirtų išlaidų (transporto išlaidų, išlaidų specialistų konsultacijoms, advokato honorarui, dokumentų rengimo ir pan.) atlyginimo. Doktrinoje buvo pabrėžiama, kad į ikisutartinius nuostolius neįskaitomos negautos pajamos, t. y. tos, kurias nukentėjusioji šalis būtų gavusi, jei sutartis būtų sudaryta¹³⁶. Taigi, teisės doktrinoje buvo pripažinta, kad esant būtinų ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlygų visetui, nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis, remdamasi minėtais CK straipsniais, turi teisę reikalauti tik tiesioginių nuostolių atlyginimo.

Ši ikisutartinių nuostolių atlyginimo koncepcija buvo vertinama kaip neefektyvi sąžiningos ikisutartinių santykių šalies teisių gynimo priemonė. Pažymėtina, kad nors nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje niekada nekilo diskusijų dėl nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti tiesioginių nuostolių atlyginimo, tačiau ilgainiui teismai nukrypo nuo tokio aiškinimo ir Lietuvos teismų praktikoje pradėjo ryškėti tendencija, kad nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis yra ginama priteisiant ne tik tiesioginius nuostolius.

2.3.2 Nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gauta nauda – nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies nuostoliai.

LAT Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija yra nurodžiusi, kad „kai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis iš savo neteisėto elgesio gauna naudos, sąžininga šių santykių šalis galėtų reikalauti pripažinti šią naudą jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai“¹³⁷.

Analizuojant LAT praktiką, matyti, kad bandymų reikalauti atlyginti nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gautą naudą būta. Paminėtina LAT nagrinėta byla, kurioje tarp ieškovo ir atsakovo sudaryta preliminarinio sutartis nebuvo įvykdyta, o vėliau atsakovas dėl to paties preliminariosios sutarties dalyko sudarė pagrindinę sutartį su trečiuoju asmeniu. Atsižvelgdamas į tai, ieškovas reikalavo atlyginti nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gautą

¹³⁶ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 207 - 208.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

naudą, kuri susidarė tarp preliminariosios sutarties kainos ir pagrindinės sutarties kainos. LAT šioje byloje¹³⁸ pažymėjo, kad „taikant ikisutartinę atsakomybę, siekiama nukentėjusiąją šalį sugrąžinti į tokią padėtį, kurioje ji buvo iki teisių pažeidimo, t.y. kaip nuostoliai atlyginama tai, ką asmuo prarado dėl nesąžiningų derybų, o ne tai, ką jis būtų gavęs, jeigu pagrindinė sutartis būtų sudaryta<...>; <...> atsakovai, atsikirdami, kad, nesudarius sutarties, dėl kasatorės kaltės patyrė nuostolių, turi pareigą įrodyti nuostolių faktą, dydį, kasatorės neteisėtus (nesąžiningus) veiksmus ir priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir nuostolių (CPK 178 straipsnis); <...> atsakovų patirtos žalos faktas ir dydis nepagrįstas byloje surinktais ir ištirtais įrodymais: byloje iš viso nėra objektyvių duomenų apie ginčo buto rinkos vertę ir jos pokyčius, atsakovų paaiškinimai dėl nuostolių dydžio nėra pakankami įrodymai; nekilnojamojo turto rinkos vertės mažėjimas gali būti pripažįstamas visuotinai žinoma aplinkybe tik kaip rinkos tendencija tam tikru laikotarpiu, tuo tarpu konkretaus nekilnojamojo turto objekto rinkos vertė priklauso nuo individualių veiksnių ir nėra visuotinai žinoma aplinkybė CPK 182 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme“¹³⁹. Be to, LAT akcentavo, kad ikisutartiniuose santykiuose esantys asmenys, net ir tuo atveju, kai sudaro preliminarąją sutartį, negali būti garantuoti, kad pagrindinė sutartis bus sudaryta, jie nėra atleidžiami nuo bendrosios civilinių santykių subjektų pareigos elgtis protingai, t. y. būti atidiems ir rūpintis savo interesų apsauga. Nagrinėtoje byloje faktinės aplinkybės patvirtino ir atsakovai pripažino turėję galimybę tuo pačiu metu parduoti butą kitam asmeniui už didesnę kainą, tačiau ja nepasinaudoję. LAT nurodė, kad elgdamiesi kaip atidūs ir rūpestingi asmenys, jie turėjo įvertinti riziką, kurią prisiima derėdamiesi su kasatore¹⁴⁰. Taigi, LAT praktikoje suformuluota taisyklė, kad nesąžiningos šalies gauta nauda dėl preliminariosios sutarties nevykdymo nepripažįstama nukentėjusiosios ikisutartinių santykių šalies nuostoliais.

Tačiau ikisutartiniuose santykiuose nesąžiningos šalies gautos naudos (kaip nuostolių) priteisimas nukentėjusiai šaliai galimas tada, kai šalis pažeidžia konfidencialumo ikisutartiniuose santykiuose pareigą. Tokią galimybę įtvirtina UNIDROIT principų 2.1.16 straipsnis bei PECL principų 2:302 straipsnis, reglamentuojantys ikisutartinę konfidencialumo pareigą. UNIDROIT principų 2.1.16 straipsnio komentare nurodoma, kad sąžiningos ikisutartinių santykių šalies patirti nuostoliai, kurie gali būti apskaičiuojami remiantis kitos šalies gauta nauda, gali būti atlyginami, net jeigu ji nepatyrė tiesioginės žalos¹⁴¹.

CK 6.164 straipsnio 2 dalyje taip pat numatyta, kad konfidencialumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose pažeidusi šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius bei

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. V. P. v. V. R., A. R., Nr. 3K-3-363/2009.

¹³⁹ Ten pat.

¹⁴⁰ Ten pat..

¹⁴¹ Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). New York: Oxford University Press, 2009, p. 308.

įtvirtinta, kad minimalūs nuostoliai tokiais atvejais yra tokio dydžio, kokia yra gauta nauda, išreikšta pinigais. Kadangi įrodyti tikslų nuostolių dydį neteisėtai atskleidus konfidencialią informaciją yra sudėtinga, tai nukentėjusiajam asmeniui leidžiama reikalauti atsakovo gautą naudą pripažinti nuostoliais. Civilinės teisės doktrinoje aiškinama, kad minėta CK norma nurodo vieną iš galimų nuostolių, patirtų atskleidus ar neteisėtai panaudojus informaciją, apskaičiavimo būdų – „minimalūs nuostoliai dėl konfidencialumo pareigos pažeidimo yra tokio dydžio, kokia yra nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gauta nauda, išreikšta pinigais. Taigi, net ir nepatyrusi realių nuostolių arba tais atvejais, kai šalys iš anksto nesutarė dėl netesybų už tokį pažeidimą (šalys tai gali numatyti preliminarinio sutartyje), šalis gali reikalauti iš konfidencialumo pareigą pažeidusios šalies neteisėtai naudojant konfidencialią informaciją gautos naudos“¹⁴². Tokiu atveju atsakovo gauta nauda yra nukentėjusiojo negautos pajamos. Reikalaujančiai atlyginti negautas pajamas sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai tenka įrodyti, kokio dydžio naudą atsakovas gavo atskleisdamas ar panaudodamas ikisutartiniuose santykiuose sužinotą konfidencialią informaciją.

Kai kuriose užsienio šalyse ikisutartinių santykių pažeidimo atveju atlyginami tiesioginiai ir pasitikėjimo nuostoliai, kurie pasireiškia prarastos galimybės pinigine verte taip pat nesąžiningos šalies neteisėtai gauta nauda (pvz., kurią gavo konfidencialumo pareigą pažeidusi šalis, naudodama ją savo tikslais), net jei nukentėjusi šalis nepatyrė nuostolių. Tokios pozicijos laikomasi Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje¹⁴³.

Bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse, kaip nurodo E. A. Farnsworth, nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gauta nauda (angl. *restitutionary damages*) yra priteisiama kaip sąžiningos ikisutartinių santykių šalies nuostoliai, kaip ir Lietuvoje, tik tuo atveju, jei tokius nuostolius lemia derybų metu gautos konfidencialios informacijos atskleidimas ar panaudojimas asmeniniams tikslams¹⁴⁴.

2.3.3 Prarastos galimybės piniginė vertė

UNIDROIT 2.1.15 straipsnio, numatančio nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisę reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo, komentaras apibrėžia, kokie nuostoliai turi būti atlyginami minėto straipsnio pagrindu. Aiškinama, kad nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis gali reikalauti atlyginti derybų metu patirtas išlaidas, taip pat nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai turėtų būti kompensuota prarastos galimybės piniginė vertė sudaryti sutartį su trečiaja

¹⁴² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 139.

¹⁴³ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008, 10(112), p. 55.

¹⁴⁴ Fransworth E.A. Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations [interaktyvus]. *Columbia Law Review*. 1987 [žiūrėta: 2013-01-10]. <http://www.international.westlaw.com>.

šalimi. Taigi, minėtas straipsnis numato pasitikėjimo – negatyviųjų nuostolių, atlyginimo galimybę. Šie nuostoliai apima visas pagrįstas išlaidas, patirtas dėl pasitikėjimo derybomis, įskaitant kompensaciją už realią prarastą galimybę sudaryti sutartį su trečiąja šalimi¹⁴⁵. Doktrinoje pažymima, kad „prarastos galimybės pinigine verte yra laikoma ne prarasta galimybė pagal nesudarytą pagrindinę sutartį, kuri dėl nesąžiningos ikisutartinių šalies veiksmų buvo neįgyvendinta, bet prarasta galimybė sudaryti realią sutartį su kita šalimi, kuri nebuvo sudaryta dėl kaltų nesąžiningos šalies veiksmų“¹⁴⁶.

Nepaisant to, kad Lietuvoje civilinės teisės doktrinoje pažymima, kad ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju sąžininga ikisutartinių santykių šalis gali reikalauti tik tiesioginių nuostolių (negatyviųjų) atlyginimo, LAT yra pažymėjęs, kad „ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju galimos tokios faktinės ir teisinės situacijos, kai teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalautų, kad nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai būtų kompensuotos ne tik tiesioginės derybose dėl sutarties sudarymo turėtos išlaidos, tačiau taip pat prarastos konkrečios galimybės pinigine verte, kurios realumą šalis sugebėtų pagrįsti. Sprendžiant dėl nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti piniginio atlyginimo už prarastą galimybę, esminę reikšmę turėtų šalies, atsisakančios sudaryti pagrindinę sutartį, veiksmai sąžiningumo požiūriu: jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine verte“¹⁴⁷. Tai reiškia, jog Lietuvos teismų praktikoje buvo pripažinta sąžiningos ikisutartinių santykių šalies teisė reikalauti ne tik tiesioginių derybose patirtų nuostolių atlyginimo, bet ir prarastos galimybės pinigines vertės atlyginimo. LAT Civilinių bylų skyriaus Plenarinė sesija detalizavo prarastos galimybės pinigines vertės atlyginimo ypatumus, pažymėdama, kad siekdama prarastos galimybės vertės atlyginimo, sąžininga ikisutartinių santykių šalis turėtų įrodyti, kad nesąžininga ikisutartinių santykių šalis, be pagrindo nutraukusi derybas, savo elgesiu buvo sukūrusi pasitikėjimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, bei pagrįsti prarastos galimybės pinigine verte „realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis“¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). New York: Oxford University Press, 2009, p. 306.

¹⁴⁶ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos. Jurisprudencija, 2012, 19(2), p. 572.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V.Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006.

LAT Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija taip pat atkreipė dėmesį, kad „prarastos galimybės piniginė vertė galėtų būti nustatoma taikant CK 6. 258 straipsnio 5 dalyje nurodytą kainų skirtumo principą. Pažymėtina, kad, taikant kainų skirtumo principą, kiekvienu individualiu atveju reikia įvertinti ir nukentėjusios šalies elgesį. Nustačius, kad šalis pati elgėsi nesąžiningai ir savo veiksmais prisidėjo prie nuostolių atsiradimo ar jų padidėjimo, kitos šalies atsakomybė dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, remiantis CK 6.259 straipsniu, gali būti sumažinta arba ji gali būti visiškai atleista nuo šios nuostolių dalies atlyginimo“¹⁴⁹.

Minėtoje byloje LAT plenarinė sesija nenurodė, kokiais atvejais yra taikytinas šis prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo būdas, tai lėmė nevienodą LAT praktiką bylose, kuriose buvo reikalaujama prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo už preliminariosios sutarties nevykdymą. Teismai lygindavo skirtingų kainų skirtumus:

- *Preliminariojoje sutartyje nurodytos kainos ir vėliau pakilusios konkretaus objekto kainos skirtumas.* Reikalavimą atlyginti šių kainų skirtumą LAT atmetė kaip nepagrįstą, pažymėdamas, kad kainų kilimo ir kritimo procesas negali būti laikomas pagrindu reikalauti prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, taip pat, kad šių kainų skirtumas nėra vienintelis kriterijus, kuriuo remiantis būtų nustatoma prarastos galimybės piniginė vertė¹⁵⁰.

- *Preliminariojoje sutartyje nurodyta kaina – nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies prarastos galimybės piniginė vertė.* LAT nagrinėtoje byloje¹⁵¹ nurodė, kad ieškovas dėl atsakovo kaltės prarado galimybę įsigyti žemės sklypą už preliminarioje sutartyje nurodytą 20 000 Lt kainą, dėl to ši suma yra ieškovo prarastos galimybės sudaryti pagrindinį sandorį piniginė vertė. Ši LAT pozicija sulaukė kritikos civilinės teisės doktrinoje. A. Ivanauskas pažymi, kad minėtoje byloje LAT prarastą galimybę laikydamas preliminariojoje sutartyje nurodytą planuojamo įsigyti žemės sklypo kainą, nukentėjusiajai ikisutartinių santykių šaliai atlygino lūkesčių interesą, kuris ikisutartiniuose santykiuose nėra ginamas. Pripažįstant tokio dydžio prarastos galimybės piniginę vertę, ikisutartiniai santykiai transformuojami į sutartinius¹⁵².

- *Skirtumas tarp preliminariojoje sutartyje nurodytos kainos ir nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies pasiūlytos didesnės, nei nustatyta preliminariojoje sutartyje, kainos.* LAT nagrinėtoje byloje prarastos galimybės piniginė vertė buvo skaičiuojama kaip skirtumas, susidaręs dėl kasatoriaus kaltės ieškovams praradus galimybę preliminariojoje sutartyje nurodyta kaina įsigyti „analogiškas techniniais parametrais bei patalpų dislokacijos vieta gyvenamąsias patalpas Klaipėdos mieste tomis kainomis, kokios buvo nustatytos preliminariose sutartyse ir

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006.

¹⁵⁰ Ten pat.

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E.M. v. R. K.*, Nr. 3K-3-585/2006.

¹⁵² Ivanauskas A. Prarastos galimybės piniginė vertė. *Justitia*, 2007, 1(63), p. 48.

turėjo būti įtvirtintos pagrindinėse sutartyse bei tų kainų, kurios egzistavo ypač dinamiškai besikeičiančioje Klaipėdos miesto nekilnojamojo turto rinkoje, kasatoriaus nemotyvuoto 2007 m. gegužės mėn. pasiūlymo ieškovams pirkti butus naujomis, daug didesnėmis, nei buvo nustatyta preliminariosiose sutartyse pateikimo metu¹⁵³. Cituojamoje byloje išsakyti LAT argumentai taip pat sulaukė kritiško vertinimo civilinės teisės doktrinoje. Doktrinoje pažymima, kad „minėtų kainų pasirinkimą LAT grindžia CK 6.258 straipsnio 5 dalies nuostatomis, tačiau skaitant pačią CK normą, akivaizdu, kad kalbama apie pažeistos sutarties kainą ir pažeistą sutartį pakeičiančios sutarties, kurią sudarė nukentėjusi šalis, kainą. Tad tampa visiškai neaiškus teisinis argumentavimas, kodėl kaip pagrindas kainų skirtumui imama kaina, kurią pasiūlė kaltoji šalis nukentėjusiajai, ir kodėl teismas vertina kaltosios šalies pardavimo galimybę, kai remiamasi CK norma, kuri kalba apie nukentėjusios šalies nutrauktą sutartį pakeičiančią sutartį“¹⁵⁴.

- *Preliminariojoje sutartyje nurodytos kainos ir nesudarytą pagal preliminariąją sutartį pakeičiančioje sutartyje nurodytos kainos skirtumas.* Nagrinėtoje byloje LAT atkreipė dėmesį, kad „įstatyme prarastos galimybės atveju atsiradusių nuostolių atlyginimas taikant kainų skirtumo principą visų pirma siejamas su situacija, kai nukentėjusi šalis vietoje nutrauktos sutarties per protingą terminą sudaro kitą, nutrauktą sutartį pakeičiančią sutartį (CK 6.258 straipsnio 5 dalis). Preliminariosios sutarties pažeidimo (vengimo ar atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį) atveju nurodytą įstatymine situaciją atitiktų atvejis, kai sąžininga preliminarosios sutarties šalis po to, kai su ja nebuvo sudaryta pagrindinė sutartis, per protingą terminą sudaro nesudarytą pagal preliminariąją sutartį pagrindinę sutartį pakeičiančią sutartį. Taigi sąžininga preliminarosios sutarties šalis, besiremianti šiuo principu, turi įrodyti, kad dėl derybų su nesąžininga preliminarosios sutarties šalimi ji prarado galimybę sudaryti pagrindinę sutartį su kitais asmenimis palankesnėmis sąlygomis ir turėjo sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu su blogesnėmis sąlygomis. Kainų skirtumas, t. y. prarastos konkrečios galimybės pinigine vertė, nustatomas palyginant kainą, kuria pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su nesąžininga preliminariąją sutartį pažeidusia sutarties šalimi, ir nesudarytą sutartį pakeičiančios sudarytos pagrindinės sutarties kainą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai sąžininga preliminarosios sutarties šalis nesudaro pagrindinės sutarties su trečiuoju asmeniu, kainų skirtumo principas objektyviai negalėtų būti taikomas“¹⁵⁵. Doktrinoje, vertinant šioje byloje LAT išdėstytus argumentus, pažymima, kad „nors teismas teisingai nurodė, kad turi būti sudaryta konkreti nevykdytą preliminariąją sutartį pakeičianti sutartis,

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 27 d. nutartis c. b. A. J., A. K., et al. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“, Nr. 3K-3-40/2009.

¹⁵⁴ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2), p. 571.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. E.Č.-Ž. v. UAB „Pakruojo parketas“, Nr. 3K-3-82/2010.

tačiau kainų skirtumo metodas vis tiek taikytas netinkamai: kainų skirtumas t. y. prarastos konkrečios galimybės pinigine verte, nustatoma palyginant kainą, kuria pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su nesąžininga preliminariąją sutartį pažeidusia sutarties šalimi, ir nesudarytą sutartį pakeičiančios sudarytos pagrindinės sutarties kainą. Taikant tokį kainų skirtumo metodą, nukentėjusiajai šaliai yra atlyginama prarasta galimybė pagal nesudarytą pagrindinę sutartį, tačiau kyla klausimas, ar tokių nuostolių atlyginimas nepatenka į sutarčių teisės saugomo lūkesčių intereso sritį¹⁵⁶.

- *Preliminarioje sutartyje numatytos kainos ir blogesnėmis sąlygomis su trečiuoju asmeniu sudarytos sutarties kainos skirtumas.* LAT nagrinėtoje byloje pažymėjo, kad „sąžininga preliminariosios sutarties šalis, besiremianti šiuo principu (CK 6.258 straipsnio 5 d.), turi įrodyti, kad dėl derybų su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi ji prarado galimybę sudaryti pagrindinę sutartį su kitais asmenimis palankesnėmis sąlygomis ir turėjo sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu blogesnėmis sąlygomis. Kainų skirtumas (t. y. prarastos konkrečios galimybės pinigines vertės įvertinimo principas) nustatomas lyginant kainą, kuria pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su trečiaisiais asmenimis, jei nebūtų vykusios derybos su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi, ir sudarytos pagrindinės sutarties kainą“¹⁵⁷. Remiantis šių kainų skirtumu, sąžininga preliminariosios sutarties šalis yra gražinama į padėtį, kuri buvo iki derybų su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi pradėjimo. Doktrinoje prarastos galimybės pinigines vertės apskaičiavimas remiantis šių kainų skirtumu vertinamas palankiausiai, kaip labiausiai atitinkantis UNIDROIT 2.1.15 straipsnio komentaro aiškinimus¹⁵⁸.

LAT pažymi, kad „kainų skirtumo principas yra tik vienas, bet ne vienintelis galimų prarastos galimybės pinigines vertės apskaičiavimo būdų. Tai akivaizdu tais atvejais, kai sąžininga preliminariosios sutarties šalis nesudaro pagrindinės sutarties su trečiuoju asmeniu – tokiu atveju kainų skirtumo principas objektyviai negalėtų būti taikomas. Prarasta galimybė, priklausomai nuo situacijos, galėtų būti apskaičiuojama kitais būdais, pvz., palūkanų netekimu“¹⁵⁹.

Palūkanos savo esme atlieka dvi funkcijas: mokamąją – palūkanos yra užmokestis už naudojamą pinigus, bei kompensacinę – palūkanos laikomos minimaliais kreditoriaus nuostoliais, kurie atsiranda dėl pinigines prievolės įvykdymo termino praleidimo (CK 6.210

¹⁵⁶ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2), p. 572.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. A.S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, Nr. 3K-3-126/2009.

¹⁵⁸ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2), p. 573.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 18 d. nutartis c. b. E. E. v. B. P., Nr. 3K-3-308/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, Nr. 3K-3-126/2009.

straipsnis). Ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo atveju, kai prarastos galimybės pinigine vertė atlyginama remiantis palūkanų netekimu, palūkanos atlieka kompensacinę funkciją. LAT nagrinėtoje byloje¹⁶⁰ ieškovas buvo sudaręs preliminarią sutartį su atsakove, todėl neketino įsigyti žemės sklypo iš kito asmens. Ieškovas iš preliminarioje sutartyje nurodytos sumos galėjo gauti minimalias palūkanas ar įsigyti žemės sklypą iš kito asmens pagal tuo metu buvusią rinkos kainą. Šioje byloje nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies prarastos galimybės pinigine vertė buvo vertinta atsižvelgiant į palūkanų netekimą. Tačiau šis LAT sprendimas yra kritikuotinas. Minėta, jog reikalaujama prarastos galimybės pinigine vertė turi būti pagrįsta „realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis“¹⁶¹. LAT šioje byloje nepasisakė, kokias aplinkybes reikia nustatyti, kad būtų įrodyta prarastos galimybės pinigine vertė. Atsižvelgiant į tai, nukentėjusi preliminariosios sutarties šalis, siekdama prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, turėtų įrodyti, kad egzistavo reali galimybė gauti konkretaus dydžio palūkanas iš konkretaus trečiojo asmens, bet dėl nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies ir tikėjimo, jog pagrindinė sutartis bus sudaryta, šių palūkanų atsisakė.

Pažymėtina, kad sąžiningos preliminariosios sutarties šalies pradimai dėl prarastos galimybės piniginės vertės nėra preziumuojami, todėl šalis, reikalaujanti šių nuostolių atlyginimo, turi juos įrodyti (CPK 178 straipsnis).

Šveicarijoje, JAV yra pripažįstama nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisė reikalauti negatyviųjų nuostolių atlyginimo. Pažymėtina, jog pastarųjų nuostolių samprata šiose šalyse apima ir prarastos galimybės pinigine vertę¹⁶².

2.3.4 Negautos pajamos

UNIDROIT ir PECL principai nenumato, kad dėl nesąžiningų derybų nukentėjusi šalis gali reikalauti pozityviųjų nuostolių – negautų pajamų, atlyginimo. UNIDROIT principų komentatoriai pažymi, jog principuose nurodyta, kad paprastai jie nėra atlyginami¹⁶³. Atsižvelgiant į tai, UNIDROIT principuose sąžiningos ikisutartinių santykių šalies teisė reikalauti negautų pajamų atlyginimo nėra paneigta.

¹⁶⁰ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 18 d. nutartis c. b. *E. E. v. B. P.*, Nr. 3K-3-308/2007

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006.

¹⁶² Farnsworth E.A. Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations. *Columbia Law Review*, 1987, p. 234-235.

¹⁶³ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2013-01-05]. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų“. Negautos pajamos priskiriamos netiesioginiams nuostoliams ir doktrinoje apibūdinamos kaip kreditoriaus numatytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurias gauti sutrukdė neteisėti skolininko veiksmai. Jie atsiranda dėl žalos padarytos pagrindiniam objektui, kuris naudojamas pajamoms gauti, arba dėl pareigos nedelsiant atlyginti padarytą žalą nevykdymo. Ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos, turi būti sprendžiama pagal šiuos kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar jos negautos dėl neteisėtų skolininko veiksmų¹⁶⁴.

LAT taip pat pažymi, kad „kasacinio teismo praktikoje, formuojant nuostolių negautų pajamų forma dydžio nustatymo praktiką, pripažįstama, kad negautos pajamos yra asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl atsakovo neteisėtų veiksmų, sutrukdžiusių ieškovo veiklą, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti. Negautas pajamas, kaip nuostolius, apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtumas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, ir pajamos, suprantant jas kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos“¹⁶⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartiniuose santykiuose šalis nėra ir negali būti užtikrinta, kad su ketinama sudaryti sutartimi siejamos gauti pajamos yra realios, o ne hipotetinės, todėl negalima ir pagrįsti, kad negautos pajamos atitinka aukščiau išvardytus požymius. Atsižvelgiant į tai, negautų pajamų atlyginimas sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai Lietuvos teismų praktikoje nėra pripažįstamas.

Pastebėtina, kad daugelio užsienio šalių teisės doktrina ir teismų praktika taip pat nepripažįsta, kad sąžininga ikisutartinių santykių šalis turi teisę reikalauti negautų pajamų – tai, ką būtų gavusi, jei kita šalis būtų nepažeidusi sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose principo, atlyginimo. Pažymėtina, kad Olandijoje, Belgijoje yra pripažįstama nukentėjusios šalies teisė reikalauti pozityviųjų nuostolių (tokių, kurie nukeltų derybose nukentėjusios šalies turtinę padėtį, į tokia, kuri būtų, jei sutartis būtų sudaryta) atlyginimo. Tokie nuostoliai (angl. *expectation damages*) apima ir iš nesudarytos sutarties negautas pajamas¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 192-193.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis c. b. R. J. firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008.

¹⁶⁶ Farnsworth E. A. Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations. Columbia Law Review, 1987, p. 234-235.

III IKISUTARTINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TEISINĖ PRIGIMTIS

3.1 Ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis

UNIDROIT ir PECL principų straipsniai neįvardija, kokia civilinės atsakomybės rūšis taikytina, pažeidus pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose. CK, nors ir įpareigoja nesąžiningą šalį atlyginti ikisutartiniuose santykiuose kitai šaliai padarytus nuostolius, tačiau taip pat neapibrėžia, kokios civilinės atsakomybės rūšies taisyklės turi būti taikomos. Atsižvelgiant į tai, iki šiol nei civilinės teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės, kokia yra ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimtis: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*.

Civilinė atsakomybė, atsižvelgiant į atsiradimo pagrindus, skirstoma į sutartinę (CK 6.245 straipsnio 3 dalis) ir deliktinę (CK 6.245 straipsnio 4 dalis). Sutartinei civilinei atsakomybei būdinga tai, kad šalis dar iki civilinės teisės pažeidimo sieja civiliniai teisiniai santykiai, o civilinės teisės pažeidimas tokiais atvejais pasireiškia sutarties pažeidimu. Tuo tarpu deliktinės atsakomybės atveju, šalių iki teisės pažeidimo nesieja teisiniai santykiai¹⁶⁷. Skiriasi deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės tikslai. Doktrinoje teigiama, kad skirtingos teisės tradicijos skiria lūkesčių ir pasitikėjimo interesus. Sutarčių teisė gina lūkesčių interesą (angl. *expectation interest*), o deliktų teisė – pasitikėjimo interesą (angl. *reliance interest*). Lūkesčių interesas siekia užtikrinti ieškovui tokį finansinį ekvivalentą, kurį jis būtų gavęs, jei sutartis būtų sudaryta, įskaitant naudą, kuri būtų gauta iš tokios sutarties. Pasitikėjimo interesas siekia užtikrinti ieškovui tokį finansinį ekvivalentą, kokį jis būtų turėjęs, jei derybos nebūtų vykusios¹⁶⁸. Atsižvelgiant į tai, teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad sutartinės civilinės atsakomybės siekis – pažado įgyvendinimas, o deliktinės atsakomybės – *status quo* užtikrinimas¹⁶⁹.

Reikšminga išanalizuoti, kokios civilinės atsakomybės rūšies taisyklės taikytinos ikisutartinių santykių pažeidimo atveju, nes skirtingi sutartinės ir deliktinės civilinės atsakomybės režimai (skirtingi atsakomybės atsiradimo pagrindai, nevienodi tikslai, skirtingos atsakomybės formos, skirtingas atsakomybės sąlygų nustatymas, skirtingi ir nevienodai taikomi ieškinio senaties terminai) gali sąlygoti nevienodą bylos baigtį. Svarbu pastebėti, kad atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose kvalifikavimas reikšmingas ir tarptautinės privatinės teisės aspektu, kada reikia nustatyti taikytiną teisę pagal kolizines normas, kurios yra skirtingos deliktinės ir sutartinės atsakomybės atveju¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, p. 335.

¹⁶⁸ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. Jurisprudencija, 2012, 19(2), p. 565.

¹⁶⁹ Selelionytė-Drukeininė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. Justitia, 2008, 1(67), p. 2-3.

¹⁷⁰ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija, 2008, p. 188.

3.2 Ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis užsienio valstybėse

Užsienio valstybėse ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis aiškinama skirtingai. Vokietijoje, kuri laikytina ikisutartinę civilinę atsakomybę pagrindžiančios doktrinos *culpa in contrahendo* tėvyne, jei viena iš šalių derybų metu elgiasi nesąžiningai arba derybas pradeda iš anksto žinodama, kad sutarties nesudarys, ar atlieka kitokius kaltus veiksmus (pvz., pateikia klaidingą informaciją), tai kita šalis, patyrusi dėl to nuostolių, turi teisę reikalauti jų atlyginimo pagal sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės¹⁷¹. Nebūdingas kitoms valstybėms, tačiau informatyvus pavyzdys: jei asmuo (pirkėjas), atėjęs į parduotuvę įsigyti prekių, yra sužalojamas dar iki pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo dėl kitos šalies – pardavėjo, kaltės, atsakomybė atsiranda pagal sutartinės atsakomybės principus¹⁷². Vokietijoje deliktinės atsakomybės taikymas už ikisutartinių santykių pažeidimus negalimas dėl griežto požiūrio į deliktinės atsakomybės sąlygų nustatymą: neteisėti veiksmai, kaip deliktinės atsakomybės taikymo sąlyga siejami su teisės saugomų interesų (sveikatos, gyvybės, laisvės, turto ir kt.) pažeidimu, todėl nuostolių ikisutartiniuose santykiuose atlyginimo klausimas remiantis deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis būtų sudėtingas. Vokietijos teismų praktikoje nepripažįstama galimybė atlyginti ekonominius nuostolius¹⁷³, nenustačius tyčios¹⁷⁴. Taigi, Vokietijoje dėl deliktinės atsakomybės teisinio režimo ypatybių ikisutartinė civilinė atsakomybė laikoma sutartinės atsakomybės prigimties. Vokietijoje teismai plėtoja abipusius pasitikėjimo santykius, kurie yra panašūs į sutartinius santykius, o tai leidžia teismams taikyti sutartinį režimą *culpa in contrahendo* bylose vadovaujantis sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis¹⁷⁵.

Prancūzijos civiliniame kodekse nėra normos, kuri įpareigotų šalis elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, tačiau ši pareiga pripažįstama ir teisės doktrinoje, ir teismų praktikoje. Tyčia ar nepagrįstai atsisakius sudaryti sutartį, nesąžiningai ikisutartinių santykių šaliai taikoma deliktinė atsakomybė (Prancūzijos CK 1382 straipsnis)¹⁷⁶. Prancūzų teisininkas R. Salleiles yra pažymėjęs, kad jei tarp šalių nėra sudaryta sutartis, negali būti remiamasi sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Nesant tarp šalių sudarytos sutarties, galimas tik bendro pobūdžio pozityviojoje teisėje įtvirtintų pareigų pažeidimas, kuris lemia deliktinės civilinės

¹⁷¹ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, p. 47.

¹⁷² Ten pat, p. 48.

¹⁷³ Vadovaujantis Vokietijos deliktų teisės taisyklėmis vadinamieji ekonominiai nuostoliai (angl. *pure economic loss*) nėra atlyginami, jei žala nebuvo padaryta tyčia ir pažeidžiant geros moralės principų, išskyrus atvejus jei buvo padaryta žalos ieškovui kaip individualaus turto turėtojui (vok. *Eigentum*) arba bet kurios kitos absoliučiaus pobūdžio teisės turėtojui (BGB 823.1 str., 826 str.).

¹⁷⁴ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008, 10(112), p. 57.

¹⁷⁵ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos. Jurisprudencija, 2012, 19(2), p. 565-566.

¹⁷⁶ Cartwright J., Hesselink M. Precontractual Liability in European Private Law. Cambridge University Press, 2008, p. 38.

atsakomybės taikymą. Pažymėtina, kad jei derėdamosi šalys pasiektus susitarimus įformina ikisutartiniuose dokumentuose, kuriuose numatomos būsimos sutarties sąlygos ir tolesnė derybų eiga, tada remiamasi sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis, nes pažeidžiama ar netinkamai vykdoma prievolė yra sutartinės prigimties¹⁷⁷. Tai reiškia, kad Prancūzijoje, pažeidus bendro pobūžio įstatyme įtvirtintą ikisutartinę pareigą, atlyginant sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai nuostolius, remiamasi deliktinės atsakomybės taisyklėmis, o pažeidus prievolę, kylančią iš ikisutartinio dokumento – vadovaujamosi sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

Olandijoje iki 1982 metų teismų praktikoje vyravo pozicija, kad sąžiningumo pareigų ikisutartiniuose santykiuose pažeidimas sukelia ikisutartinę civilinę atsakomybę, esančią deliktinės civilinės atsakomybės rūšimi. Tačiau 1982 m. Olandijos Aukščiausiasis Teismas *Plas v. Valburg* byloje priimtame sprendime pažymėjo, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė iš esmės yra sutartinė ir atsiranda dėl bendros šalių pareigos derybų metu elgtis sąžiningai pažeidimo. Minėtoje byloje Olandijos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė, kad pareiga tęsti derybas atsiranda nuo antrosios derybų stadijos. Nevykdanti šios pareigos šalis gali būti įpareigota įvykdyti prievolę natūra – sudaryti sutartį. Tačiau dažniausiai tokiais atvejais teismas išieško nuostolius, netaikydamas įpareigojimo įvykdyti prievolę natūra¹⁷⁸.

Ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimties klausimai buvo analizuojami ir tarptautinės privatinės teisės aspektu. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (toliau – ETT) nagrinėjo bylą *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Mashinenfabrik GmbH (HWS)*¹⁷⁹, kurioje Italijos bendrovė Italijos teisme reikalavo atlyginti nuostolius, patirtus dėl nesažiningų Vokietijos bendrovės veiksmų – nutrauktų derybų. Italijos teismų jurisdikciją ieškovė grindė tuo, kad vadovaujantis 1982 m. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose 5(3) straipsniu, byla dėl delikto gali būti iškelta žalą sukėlusio įvykio vietos valstybės teisme. Ieškovė teigė, kad jos ikisutartiniuose santykiuose padaryta žala yra deliktas. Vokietijos bendrovė ginčijo Italijos teismų jurisdikciją, teigdama, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė nėra deliktinė. Italijos teismai dėl jurisdikcijos klausimo kreipėsi į ETT, kad šis išaiškintų, ar Briuselio konvencijos prasme bylos dėl ikisutartiniuose santykiuose padarytos žalos yra susijusios su deliktu ar su sutartimi. ETT pažymėjo, kad tokios bylos yra susijusios su deliktu, nes esant ikisutartiniams santykiams

¹⁷⁷ Kiršienė J., Leonova N. Qualification of pre-contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudencija*, 2009, 1(115), p. 234.

¹⁷⁸ Mikelėnas V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 145-146.

¹⁷⁹ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2000 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje Nr. C-334/00 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012-12-05] Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=47666&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1050779>

tarp šalių dar nėra sudaryta sutartis, todėl pareiga atlyginti ikisutartiniuose santykiuose padarytą žalą kyla ne iš sutarties, o iš įstatymo, reikalaujančio šalis elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose. ETT taip pat atkreipė dėmesį, kad jeigu ikisutartinių santykių metu šalys viena kitos atžvilgiu prisiima tam tikrų įsipareigojimų, tuomet ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo klausimas turėtų būti sprendžiamas, taikant sutartinės civilinės atsakomybės taisykles. Taigi, ETT sprendime suformuluota taisyklė, kad kai tarp šalių yra sudarytas preliminarus susitarimas, šalis siejančios pareigos yra sutartinės, todėl jų pažeidimo atveju turėtų būti remiamasi sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Jei šalis siejančio įsipareigojimo (nepaisant to sutartis sudaryta, ar ne) nėra, tokiais atvejais turėtų būti vadovaujama deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

Atkreiptinas dėmesys, jog analizuojant užsienio šalių teisės doktriną ir teismų praktiką, galima rasti ir siūlymų ikisutartinę civilinę atsakomybę laikyti savarankiška civilinės atsakomybės rūšimi – *sui generis*. Doktrinoje teigiama, kad atsižvelgiant į tai, jog ikisutartiniai santykiai yra specifiniai, tai ir atsakomybė, taikoma juos pažeidus, yra ne deliktinė, ne sutartinė, o – *tertium quid* (balansuojanti tarp deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės)¹⁸⁰.

Minėta, jog Šveicarijoje pripažįstama *culpa in contrahendo* doktrina, tačiau ilgą laiką teisės doktrinoje nebuvo vieningos nuomonės dėl ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinės prigimties. Vieni autoriai teigė ją esant sutartine, kiti – deliktine¹⁸¹. Atkreiptinas dėmesys, kad Šveicarijos teismai yra pažymėję, jog *culpa in contrahendo* doktrina nėra priskiriama nei prie deliktinės, nei sutartinės civilinės atsakomybės, o yra *sui generis* atsakomybė, pasižyminti tik jai būdingomis savybėmis¹⁸².

Graikijoje ikisutartinę civilinę atsakomybę reglamentuoja Graikijos civilinio kodekso 197 – 198 straipsniai. Remiantis Graikijos civilinio kodekso 198 straipsniu, nukentėjusiajai ikisutartinių santykių šaliai yra atlyginami ikisutartiniuose santykiuose patirti nuostoliai. Graikijoje taip pat vyrauja nuomonė, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė yra *sui generis* – savita civilinės atsakomybės rūšis, egzistuojanti šalia deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės¹⁸³. Doktrinoje¹⁸⁴ pažymima, kad „Graikijos teisėje ikisutartinė civilinė atsakomybė laikoma *sui generis* ir tai pagrindžiama autonominiu ikisutartinės civilinės atsakomybės Graikijos CK reguliavimu. Graikijoje ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo galimybei pagrindą suteikia

¹⁸⁰ Cartwright J., Hesselink M. Precontractual Liability in European Private Law. Cambridge University Press, 2008, p. 38.

¹⁸¹ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 159.

¹⁸² Cartwright J., Hesselink M. Precontractual Liability in European Private Law. Cambridge University Press, 2008, p. 38.

¹⁸³ Ten pat, p. 38.

¹⁸⁴ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos. Jurisprudencija, 2012, 19(2), p. 568.

ir palankus teisinis reglamentavimas, kadangi Graikijos CK įtvirtinta „trijų dalių sistema“, susidedanti iš deliktinės, ikisutartinės ir sutartinės civilinės atsakomybės¹⁸⁵.

Išskirtiniu požiūriu į ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimtį pasižymi Danija. Danijoje teismai nesureikšmina ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimties. Teismų praktikoje pažymima, kad nėra reikšminga, ar už ikisutartinių santykių pažeidimus taikoma deliktinė, ar sutartinė civilinė atsakomybė, svarbiausia – sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai atlyginti jos ikisutartiniuose santykiuose patirtus nuostolius¹⁸⁶.

Išanalizavus užsienio valstybių bei ETT poziciją dėl ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinės prigimties, akivaizdu, kad vertinant, kokie kriterijai lemia skirtingą atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose kvalifikavimą, pastebėtina, jog tradiciškai deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės taikymo galimybę sąlygoja šalis siejantys prievoliniai teisiniai santykiai¹⁸⁷. Deliktinės atsakomybės šalininkai teigia, kad pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose yra bendro pobūdžio pareiga, kurią numato įstatymas, o ne tarp šalių sudaryta sutartis, todėl šios pareigos nevykdymas lemia deliktinės atsakomybės taikymą. Sutartinės atsakomybės šalininkai atkreipia dėmesį, kad ikisutartiniai santykiai yra specifiniai – jų metu tarp šalių susiklosto pasitikėjimo santykiai, todėl deliktinės atsakomybės taikymas nėra veiksminga sąžiningos ikisutartinių santykių šalies pažeistų teisių gynimo priemonė. Juolab, minėta, kad deliktinės atsakomybės taikymo sąlygos kai kuriose šalyse yra griežtos (pvz., Vokietija). Deliktinės atsakomybės taikymą taip pat apsunkina siauras nuostolių deliktinėje atsakomybėje aiškinimas (turto netekimas, sveikatos sužalojimas, gyvybės atėmimas), kliūčių kelia ir priežastinio ryšio nustatymas (ieškoviui reikia įrodyti, kad jo patirti ekonominiai nuostoliai nėra pernelyg nutolę nuo atsakovo nesąžiningų veiksmų). Nesklandumų gali būti ir dėl kaltės, kaip deliktinės atsakomybės sąlygos nustatymo (įrodyti kaltę deliktinėje atsakomybėje yra ieškovo pareiga). Be to, dažnai teismai, sprenddami atsakomybės klausimą už baigiamajame derybų etape padarytus pažeidimus, vadovaujasi ne tik įstatymu, bet ir šalių pasirašyta preliminariąja sutartimi ar kitais ikisutartiniais dokumentais¹⁸⁸ – tai yra pagrindas nesąžiningai ikisutartinių santykių šaliai taikyti sutartinės civilinės atsakomybės taisykles.

Valstybės, pripažįstančios, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė yra *sui generis*, tokį išskyrimą grindžia tuo, kad ikisutartiniuose santykiuose tarp šalių susiklosto specifiniai –

¹⁸⁵ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2), p. 568.

¹⁸⁶ Cartwright J., Hesselink M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge University Press, 2008, p. 38.

¹⁸⁷ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. *Jurisprudencija*, 2008, 10(112), p. 57.

¹⁸⁸ Ten pat, p. 59.

pasitikėjimo santykiai, todėl ikisutartiniuose santykiuose patirtų nuostolių atlyginimui taikoma savarankiškos rūšies civilinė atsakomybė – *sui generis*.

3.3 Ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis Lietuvoje

Nors ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas įtvirtintas tik naujajame CK, tačiau šio instituto ypatumai Lietuvos teisės doktrinoje lyginamuoju aspektu buvo analizuojami dar iki naujojo CK priėmimo ir įsigaliojimo. V. Mikelėnas, apžvelgdamas ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ypatumus užsienio šalyse, analizavo ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimtį. Monografijoje „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“ profesorius pažymėjo, kad sprendžiant klausimą dėl ikisutartinės civilinės atsakomybės rūšies, kai dėl ikisutartinių santykių pažeidimo vienai iš šalių padaroma žala, pagrindiniu kriterijumi turėtų būti požymis, nusakantis buvo ar nebuvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos visiems teisiniams santykiams. Jei pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, taikoma deliktinė civilinė atsakomybė, nes tokios pareigos, būdamos bendro pobūdžio, yra taikomos tiek sutartiniams, tiek nesutartiniams santykiams. Tuo atveju, kai šalys ikisutartinių santykių metu įsipareigoja atlikti tam tikrus veiksmus ar jų neatlikti viena kitos atžvilgiu, tai žala, padaryta pažeidus šiuos įsipareigojimus, turėtų būti atlyginama ne pagal deliktinės, bet pagal sutartinės atsakomybės taisyklės¹⁸⁹. Taigi, minėtame veikale profesorius pripažino, kad ikisutartinei civilinei atsakomybei būdingas tiek deliktinės, tiek sutartinės civilinės atsakomybės taisyklių taikymas. Šiuos teiginius profesorius kartojo ir vėlesniame veikale¹⁹⁰, akcentuodamas, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė nėra trečia civilinės atsakomybės rūšis, egzistuojanti šalia sutartinės ir deliktinės, o atsižvelgiant į ikisutartinės civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindą, remiamasi deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis (kai derybose pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis sąžiningai ar kitos CK įtvirtintos pareigos (pvz., konfidencialumo pareiga (CK 6.164 straipsnis), pareiga atskleisti sutarčiai reikšmingą informaciją (CK 6.163 straipsnio 4 dalis)) arba sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis (kai pažeidžiamos pareigos, kylančios iš iki sutarties sudarymo šalių pasirašytų ikisutartinių dokumentų – preliminarųjų sutarčių).

Įtvirtinus ikisutartinės civilinės atsakomybės institutą CK, doktrinoje buvo pažymėta, kad pozityviojoje teisėje „nėra nuostatų, reglamentuojančių šalių atsakomybę už šioje stadijoje padarytus pažeidimus, todėl atsakomybė už žalą (nuostolius) dėl nesąžiningų derybų yra

¹⁸⁹ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, p. 49-50.

¹⁹⁰ Mikelėnas V., Mikelėnienė D. International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania. London: Kluwer Law International, 2004, p. 97.

nustatoma pagal deliktinės atsakomybės, taikytinos ikisutartiniuose santykiuose, principus¹⁹¹. Deliktinės atsakomybės taikymo praktika ikisutartinių santykių pažeidimo atveju buvo formuluota ir teismų praktikoje. LAT nagrinėtoje byloje¹⁹² pažymėjo, kad „jeigu būtų konstatuota, kad ieškovei žala buvo padaryta ikisutartiniuose santykiuose, tai sprendžiant klausimą dėl civilinės atsakomybės rūšies, taikytinos žalos, padarytos ikisutartiniuose santykiuose, atlyginimui reikėtų laikyti požymį, nusakantį buvo ar nebuvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos visiems teisiniams santykiams. Jei pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, yra taikytina deliktinė atsakomybė, nes tai yra bendro pobūdžio pareigos, kurios yra taikytinos ir sutartiniams, ir nesutartiniams santykiams“¹⁹³. Šioje byloje LAT atkartojė anksčiau paminėtus profesoriaus V. Mikelėno teiginius dėl ikisutartinės civilinės atsakomybės kvalifikavimo. Minėtoje byloje LAT įvertino, kad tarp šalių sudarytas trišalis susitarimas dėl būsimą buto pirkimo-pardavimo, siekiant ateityje sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį, yra preliminarus susitarimas, tačiau žalos atlyginimą grindė deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Tokia LAT pozicija kritikuotina, nes LAT pripažinęs, jog nagrinėtoje byloje neįvykdyta prievolė yra sutartinė, turėjo remtis ne deliktinės, o sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

Kitose bylose¹⁹⁴ LAT, analizuodamas preliminarųjų sutarčių nevykdymo klausimus, preliminariosioms sutartims pradėjo taikyti sutarčių aiškinimo taisykles, sandorių negaliojimo pagrindus, prievolių įvykdymo užtikrinimo priemones. Taigi, jau buvo galima teigti, kad sąžiningos ikisutartinių santykių šalies apsauga įgijo sutartinei civilinei atsakomybei būdingų požymių.

Viename garsesnių precedentų¹⁹⁵ LAT vėl gi pasisakė, kad ikisutartinės atsakomybės atveju priteistini deliktinei atsakomybei būdingi nuostoliai. LAT argumentavo, jog „CK 6.163 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad šalis, kuri derybų metu elgiasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius. Taigi, ši CK norma nustato civilinę atsakomybę nuostolių atlyginimo forma už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą. Todėl net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu ir atsakyti į

¹⁹¹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 140.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. *Ž. Semenejeva v. 553 GNSB ir UAB „Biveka“*, Nr. 3K-7-1156/2002.

¹⁹³ Ten pat.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. *P. Kučinskas v. V. Basienė, V. Černauskytė*, Nr. 3K-3-11/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. *J. Gubavičienė v. S. Krivošenko*, Nr. 3K-3-225/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. *V. Leonavičius v. S. Švabauskas*, Nr. 3K-3-621/2005;

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *Ž. M. v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-511/2006.

klausimą, derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis sukūrė ar ne kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis tikrai bus sudaryta. Jeigu atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, tai nesąžininga šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti nuostolius, kuriuos sudaro derybų metu turėtos išlaidos ir prarastos galimybės pinigine verte¹⁹⁶.

Aukščiau įvardytą poziciją pagrindė ir LAT Civilinių bylų skyriaus Plenarinė sesija byloje¹⁹⁷, kurioje buvo nagrinėjamas pagrindinę sutartį atsisakiusios sudaryti šalies atsakomybės klausimas. LAT Civilinių bylų skyriaus Plenarinė sesija pažymėjo, kad „jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine verte¹⁹⁸. Minėtoje byloje LAT Civilinių bylų skyriaus Plenarinė sesija preliminariosios sutarties pažeidimą vertino kaip bendrojo pobūdžio sąžiningumo pareigos nevykdymą, o tai – pagrindas taikyti deliktinės civilinės atsakomybės taisykles.

Vėliau LAT taikydamas ikisutartinę civilinę atsakomybę vėl atsižvelgė į tai, kokios prigimties tarp šalių egzistavusios prievolės buvo pažeistos. Byloje¹⁹⁹ LAT pažymėjo, kad „pagal preliminariąją sutartį šalis, nesudariusi pagrindinės žemės sklypo pirkimo-pardavimo sutarties iki nustatyto termino pabaigos, ir taip nesant sutarties nevykdymui jokio pagrindo, pažeidusi savo sutartinius įsipareigojimus, turi kitai šaliai sumokėti netesybas baudos forma²⁰⁰ – ikisutartinę civilinę atsakomybę taikyta, atsižvelgiant į sutartinės civilinės atsakomybės taisykles.

Pastebėtina, kad vėlesnėse bylose, kuriose sprendžiamas ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo klausimas, LAT nepasisako, kokios civilinės atsakomybės rūšies: deliktinės, ar sutartinės atsakomybės taisyklėmis reikėtų vadovautis, bet pažymi, kad sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai padaryti nuostoliai turi būti atlyginti.

Verta pastebėti, jog pokyčiai dėl ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimties aiškinimo pastaraisiais metais išvelgiami teisės doktrinoje. Sutinkama mokslininkų nuomonių²⁰¹, kad ikisutartinę civilinę atsakomybę turėtų būti laikoma trečia civilinės atsakomybės rūšimi – *sui generis*. Ši pozicija grindžiama tuo, kad ikisutartinei civilinei atsakomybei būdingos tiek

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *Ž. M. v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-511/2006.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006.

¹⁹⁸ Ten pat.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. M. v. R. K.*, Nr. 3K-585/2006.

²⁰⁰ Ten pat.

²⁰¹ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. *Jurisprudencija*, 2008, 10(112), p. 57; Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2), p. 568; Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės įtaka Lietuvos sutarčių teisei. *Daktaro disertacija*, 2008, p. 188.

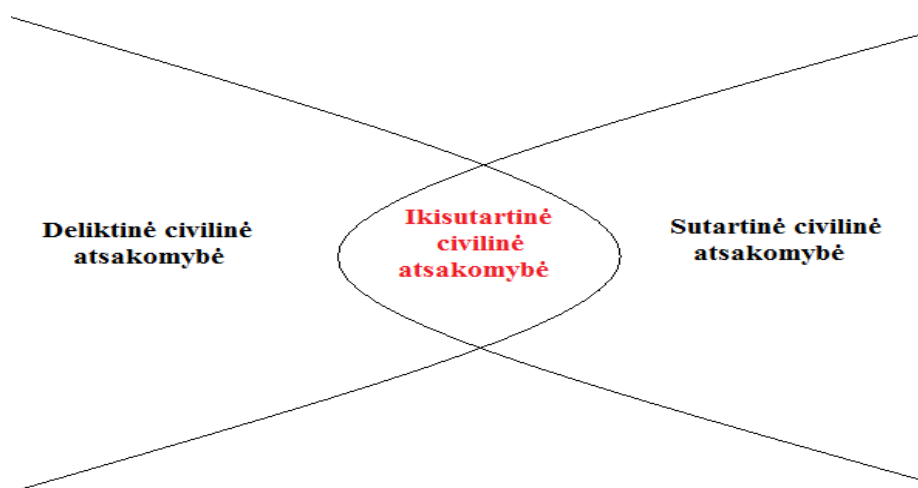
deliktinės, tiek sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės, tačiau jai būdingi ir tam tikri ribojimai, kurių nėra deliktinėje ir sutartinėje civilinėje atsakomybėje.

3.4 Ikisutartinė civilinė atsakomybė – *sui generis*

Manytina, jog yra pagrįsti užsienio valstybių teisės doktrinos ir teismų praktikos pavyzdžiai bei Lietuvos civilinės teisės atstovų teiginiai, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė yra *sui generis*. Ikisutartinės civilinės atsakomybės savarankiškumą galima atskleisti žemiau pateikiama schema:

Schema Nr.2.

Ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinė prigimtis

Visų pirma, prielaidą, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė yra savos rūšies leidžia daryti tai, kad Lietuvoje CK normos, reglamentuojančios ikisutartinius santykius ir susijusias su ikisutartine civiline atsakomybe, yra pakankamai lakoniškos ir jose nenumatyta, kad dėl pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimo nuostolių patyrusi šalis turi būti ginama vadovaujantis išimtinai tik deliktinės, ar tik sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

Ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymą už ikisutartinių santykių pažeidimus lemia tai, kad šalys ikisutartiniuose santykiuose sukuria tarpusavio pasitikėjimą. Todėl šalims, nesudarius pagrindinės sutarties, turi būti atlyginami nuostoliai ne už pareigos sudaryti sutartį pažeidimą, bet už šalis ikisutartiniuose santykiuose siejusio pasitikėjimo sužlugdymą. Atsižvelgiant į tai, ikisutartinių santykių pažeidimo atveju atlyginami pasitikėjimo nuostoliai (angl. *reliance damages*), kuriais siekiama sąžiningai ikisutartinių šaliai kompensuoti tuos praradimus, kuriuos

ji patyrė dėl pasitikėjimo sugriovimo (šalis gražinama į tokią padėtį, kokia būtų buvusi, jei derybos iš viso nebūtų vykusios)²⁰².

Tais atvejais, kai pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, sąžininga ikisutartinių santykių šalis yra ginama vadovaujantis deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Tačiau deliktinės atsakomybės taisyklėmis galima remtis tik tada, jei derybų metu šalys tarpusavio išipareigojimų neįtvirtina ikisutartiniuose dokumentuose.

Minėta, kad preliminarioji sutartis priskiriama ikisutartinių santykių stadijai, todėl jei yra pažeidžiama preliminarioji sutartis, ikisutartinė civilinė atsakomybė negali būti taikoma remiantis deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Šalims ikisutartiniuose santykiuose sudarius preliminariąją sutartį, šalių atsakomybės ribas apibrėžia ne tik įstatymas, bet ir jų sudaryta preliminarioji sutartis. Kadangi LAT praktikoje pripažįstama galimybė preliminariojoje sutartyje susitarti dėl prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų, tai ikisutartiniai santykiai įgyja sutartinių santykių bruožų. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad sutartinės civilinės atsakomybės principai ikisutartinių santykių pažeidimo atveju negali būti taikomi visa apimtimi. Už sutarties nevykdymą taikant atsakomybę, priešingai nei deliktinės atsakomybės atveju, šalis siekiama gražinti ne į buvusią padėtį, bet į tokią padėtį, kuri būtų, jei sutartis būtų įvykdyta – tenkinamas pozityvusis interesas. Analizuojant preliminariųjų sutarčių nevykdymo teises pasekmes, minėta, jog pasibaigus preliminariosios sutarties terminui, prievolė ją vykdyti pasibaigia. Tačiau nuo nesąžiningos preliminariosios sutarties šalies veiksmų ar neveikimo nukentėjusi šalis, turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, kurių apimtį lemia preliminariosios sutarties prigimtis – pasitikėjimo sugriovimas. Taigi preliminariosios sutarties ir pagrindinės sutarties nevykdymo pasekmės negali būti tapatinamos. Neįvykdžius pagrindinės sutarties, siekiama kompensuoti pozityvųjį interesą, o nevykdant preliminariosios sutarties – negatyvųjį (interesą sudaryti pagrindinę sutartį). Atsižvelgiant į tai, nevykdant preliminariosios sutarties ar kitaip nutraukus derybas, negalima reikalauti įvykdyti prievolę natūra ar priteisti negautą naudą pagal pagrindinę sutartį. Priešingu atveju, taikant minėtas sutartinės civilinės atsakomybės formas, tiek preliminariosios sutarties pažeidimo atveju, tiek pagrindinės sutarties nevykdymo atveju, nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai būtų atlyginami vienodos apimties nuostoliai. Doktrinoje²⁰³ pažymima, kad nevykdant preliminariosios sutarties, nuostoliai yra mažesni nei pažeidus pagrindinę sutartį. Taigi, sutartinės atsakomybės formos: reikalavimas įvykdyti prievolę natūra, negautos naudos priteisimas, gali būti taikomos tik tada, kai šalis sieja sutartiniai santykiai ir neturi būti taikomos už ikisutartinių santykių pažeidimus.

²⁰² Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008, 10(112), p. 60.

²⁰³ Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. Jurisprudencija, 2012, 19(2), p. 568.

Analizuojant prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimą, minėta, jog šie ikisutartiniai nuostoliai vertinami taikant kainų skirtumo principą, kuris taip pat būdingas sutartinei civilinei atsakomybei. Tačiau apskaičiuojant šiuos ikisutartinius nuostolius negali būti remiamasi sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis, nes pagrindinė sutartis sužlugus deryboms nėra sudaryta. Juolab, kad doktrinoje²⁰⁴ taip pat pabrėžiama, jog prarastos galimybės piniginė vertė, kaip pasitikėjimo nuostoliai, ikisutartinės civilinės atsakomybės atveju ir prarastos galimybės pagal nesudarytą pagrindinę sutartį piniginė vertė neturėtų būti sutapatinamos, nes pasitikėjimo nuostoliais siekiama grąžinti nukentėjusiąją šalį į tokią padėtį lyg sutartis tarp šalių iš viso būtų buvusi nesudaryta, o negautos naudos pagal sutartį išieškojimas yra viena iš sutartinės atsakomybės formų, kuria siekiama apsaugoti pozityvų nukentėjusios šalies interesą, užtikrinant sutartinių įsipareigojimų vykdymą.

Iš pastarųjų metų Lietuvos teismų praktikos matyti, kad teismai, atlygindami nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies nuostolius, taip pat neįvardija, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė taikoma vadovaujantis tik deliktinės, ar tik sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis yra ginama remiantis tiek deliktinės, tiek sutartinės civilinės atsakomybės principais. Tačiau pastaraisiais, taikant ikisutartinę civilinę atsakomybę, remiamasi tam tikra apimtimi.

Pozicijai, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė yra savos rūšies pritaria ir teisės doktrina. A. Norkūno ir S. Selelionytės-Drukteinienės mokomajame leidinyje „Civilinės atsakomybės praktikumas“²⁰⁵ yra išskiriamos trys civilinės atsakomybės rūšys: ikisutartinė, sutartinė ir deliktinė civilinė atsakomybė. Tai rodo, kad teisės doktrinoje ikisutartinė civilinė atsakomybė laikoma *sui generis* – trečia civilinės atsakomybės rūšimi šalia deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės.

²⁰⁴ Ivanauskas A. Prarastos galimybės piniginė vertė. *Justitia*, 2007, Nr. 1, p.14.

²⁰⁵ Norkūnas A., Selelionytė–Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 24.

IŠVADOS

Magistro darbe kelta hipotezė pasitvirtino. Tai pagrindžia žemiau pateikiamos išvados:

1. *Culpa in contrahendo* doktrina Lietuvoje įtvirtinta pozityviojoje teisėje. Ikisutartinius santykius ir pažeidimų juose teisinės pasekmės reglamentuojančios teisės normos yra lakoniškos, todėl, plėtojant ir aiškinant ikisutartinės civilinės atsakomybės institutą, reikšmingą vaidmenį atlieka teismų praktika bei civilinės teisės doktrina. Darbe analizuotos teismų praktikos ir civilinės teisės doktrinos atstovų pozicijos ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo aspektais yra prieštaringos ir kintančios, tai reiškia, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto įgyvendinimo praktika Lietuvoje vis dar formuojama.

2. Neteisėti veiksmai, kaip ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo sąlyga, pasireiškia sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose nevykdymu. Šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose reglamentuoja CK. Ikisutartinės prievolės taip pat gali kilti iš šalių ikisutartiniuose santykiuose pasirašomų ikisutartinių dokumentų – preliminarinių sutarčių. Atsižvelgiant į tai, ikisutartinė civilinė atsakomybė taikoma tiek už CK įtvirtintų ikisutartinių pareigų nevykdymą, tiek pažeidus ikisutartines pareigas, kylančias iš preliminariosios sutarties.

3. Ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas yra efektyvi sąžiningos ikisutartinių santykių šalies pažeistų teisių gynimo priemonė. Nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai atlyginami dėl ikisutartinių santykių pažeidimo patirti tiesioginiai nuostoliai, prarastos galimybės pinigine verte bei skolininko gauta nauda. Minėtų nuostolių atlyginimą pripažįsta ir tarptautinės privatinės teisės unifikavimo šaltiniai bei daugelio užsienio šalių teisės doktrina ir teismų praktika. Negautų pajamų atlyginimo galimybė nors ir nėra paneigta, tačiau nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis nėra pajėgi pagrįsti, kad tokių pajamų ji negavo būtent dėl nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies veiksmų.

4. Atsižvelgiant į tai, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės tikslas – sąžiningos ikisutartinių santykių šalies dėl ikisutartinių prievolių pažeidimo patirtų nuostolių kompensavimas bei išanalizavus ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo pagrindų: žalos bei neteisėtų veiksmų ypatumus, ikisutartinė civilinė atsakomybė laikytina *sui generis* – savarankiška civilinės atsakomybės rūšimi. Taikant civilinę atsakomybę už ikisutartinių santykių pažeidimus, vadovaujamosi tiek deliktinės, tiek sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Tačiau jomis remiamasi tam tikra apimtimi. Kriterijumi, kuriuo remiantis nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies veiksmai kvalifikuojami pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisyklę, reikėtų laikyti ikisutartinių santykių nesant sudarytos preliminariosios sutarties pažeidimą. Tuo tarpu nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies veiksmai kvalifikuotini pagal

sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės turėtų būti tada, kai pažeidžiamos ikisutartinės prievolės, kylančios iš šalių ikisutartiniuose santykiuose sudarytos preliminariosios sutarties.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246.
4. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 102-2317.
5. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 32-852.
6. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833.

Specialioji literatūra:

7. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
8. Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008, 10(112).
9. Ambrasienė D., Kryžiūtė I. Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos. Jurisprudencija, 2012, 19(2).
10. Baranauskas E., Karulaitytė – Kvainauskienė I, Kiršienė J. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008.
11. Beale H. Contract Law: Cases, Materials and Text/general editor. Hugh Beale and others. Oxford: Hard Publishing 2002.
12. Cartwright J., Hesselink M. Precontractual Liability in European Private Law. Cambridge University Press, 2008.
13. Colombo S. The present differences between the civil law and common law worlds with regards to culpa in contrahendo // Tilburg foreign law review. 1993, Vol. 2:341.
14. Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009.
15. Dambrauskas E. Preliminarioji sutartis – sutartis dėl sutarties. Juristas, 2004, Nr. 4.
16. Drazdauskas S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. Teisė, 2007 (65).
17. Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija, 2008.
18. Farnsworth E. A. p. Contracts. New York: Aspen Publishers, 2004, 4 th ed.
19. Farnsworth E. A. Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations. Columbia Law Review, 1987.
20. Gedeikis M. Ikisutartinių santykių samprata. Teisės žinios, Nr. 2-3 (15-16).

21. Gedeikis M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai. *Juristas*, 2006, Nr.1.
22. Ivanauskas A. Prarastos galimybės pinigine vertė. *Justitia*, 2007, 1(63).
23. Kiršienė J., Leonova N. Qualification of pre-contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudencija*, 2009, 1(115).
24. Kūris E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 64(56).
25. Lando O., Beale H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law. International, 2000.
26. Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais. *Jurisprudencija*, 2008 5 (107).
27. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
28. Mikelėnas V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
29. Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2003.
30. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.
31. Mikelėnas V., Mikelėnienė V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004.
32. Norkūnas A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34).
33. Norkūnas A., Selelionytė–Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
34. Papirtis L. V. Preliminarioji sutartis. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20).
35. Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. *Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. New York: Oxford University Press, 2009.
36. Хейфец М. С. Гражданское законодательство Израиля. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

Teismų praktika:

37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis c. b. *V. Pocius v. A. Radkevičienė*, Nr. 3K-3-797/2001.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 24 d. nutartis c. b. *O. M. Kabišaitienė ir J. Kabišaitis v. S. Kalinas ir kt.*, 3K-3-1008/2001.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 20 d. nutartis c. b. *Ž. Šapalas v. AB „Lietuvos taupomasis bankas“*, Nr. 3K-3-390/2002.

40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. *Ž. Semenejeva v. 553 GNSB ir UAB „Biveka“*, Nr. 3K-7-1156/2002.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 27 d. nutartis c. b. *D. Bertauskas ir A. Bertauskas v. V. Razarionovas ir kt.*, Nr. 3K-3-124/2003.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. *P. Kučinskas v. V. Basienė, V. Černauskytė*, Nr. 3K-3-11/2005.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Aleksa“*, Nr. 3K-3-79/2005.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. *J. Gubavičienė v. S. Krivošenko*, Nr. 3K-3-225/2005.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. *V. Leonavičius v. S. Švabauskas*, Nr. 3K-3-621/2005.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis c. b. *S. A. v. UAB „Beržolė“* Nr.3K-3-441/2006.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *Ž. M. v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-511/2006.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. M. v. R. K.*, Nr. 3K-3-585/2006.
51. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 2A-52/2007.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 26 d. nutartis c. b. *R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“*, Nr. 3K-3-72/2007.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *„Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. B.* Nr. 3K-3-145/2007.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 18 d. nutartis c. b. *E. E. v. B. P.*, Nr. 3K-3-308/2007.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis c. b. *R. J. firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-62/2008.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 1 d. nutartis c. b. *J. B. M. v. V. T. (V. T.)*, Nr. 3K-3-405/2008.

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis c.b. *UAB „Alsva“ v. A. K.*, Nr. 3K-3-608/2008.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 27 d. nutartis c. b. *A. J., A. K., et al. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“*, Nr. 3K-3-40/2009.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *A.S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“*, Nr. 3K-3-126/2009.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. *V. P. v. V. R., A. R.*, Nr. 3K-3-363/2009.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c.b. *E.Č.- Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis c. b. *V. P., R. P., G. P., I. P., S. B. ir A. B. v. UAB „TEZ TOUR“*, Nr. 3K-3-201/2010.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c.b. *Lietuvos ir Vokietijos UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, Nr. 3K-3-228/2010.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *UAB „Avižienių projektai“ v. Asociacija „Ekologinės statybos, UAB „Interpro investicija“, A. D.*, Nr. 3K-3-145/2011.
65. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti akcinė bendrovė „Big City LT“ v. D. J., D. M.*, Nr. 2A-701/2012.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. sausio 15 d. nutartis c. b. *UAB „Observis“ v. A. S. , UAB „Domus extra“*, Nr. 3K-3-111/2013.

4. Internetiniai šaltiniai:

67. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2000 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje Nr. C-334/00 [interaktyvus], [žiūrėta: 2012-12-05]. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=47666&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1050779>
68. Farnsworth E. A. Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations. *Columbia Law Review*. 1987 [žiūrėta: 2012-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>.
69. Lietuvos Respublikos Seimo pagrindinio komiteto išvada dėl civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto (P-2530) [interaktyvus], [žiūrėta: 2012-12-12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105060
70. The principles of European contract law [interaktyvus], [žiūrėta: 2012-12-01]. Prieiga per internetą:

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm

71. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010 [interaktyvus], [žiūrėta: 2013-01-05]. Prieiga per internetą:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

SANTRAUKA

Tiek kontinentinės teisės tradicijos sistemos šalyse, tiek bendrosios teisės tradicijos sistemos šalyse pripažįstama šalių pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose. Kai kuriose šalyse ikisutartinę civilinę atsakomybę reglamentuoja specialios pozityviosios teisės normos, kitose – ikisutartinė civilinė atsakomybė laikoma deliktinės ar sutartinės civilinės atsakomybės dalimi. Lietuvoje ikisutartinę civilinę atsakomybę reglamentuojančios normos įtvirtintos naujajame CK. Šio magistro darbo tikslas – išanalizuoti ikisutartinės civilinės atsakomybės teisinį reguliavimą ir jo praktinį taikymą Lietuvos teisinėje sistemoje. Magistro darbą sudaro trys dalys.

Pirmojoje dalyje analizuojamos ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto ištakos bei apžvelgiamas šio instituto taikymas Lietuvoje ir užsienio šalyse. Taip pat atskleidžiama ikisutartinės civilinės atsakomybės samprata bei pagrindiniai ikisutartinių santykių bruožai. Atliktas tyrimas suponuoja išvadą, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto taikymo praktika Lietuvos teisiniame reguliavime vis dar yra besiformuojanti.

Antrojoje magistro darbo dalyje analizuojami sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose elementai: pareiga pradėti derybas tik turint tikslą sudaryti sutartį, pareiga nenutraukti toli pažengusių derybų be pateisinamų priežasčių, pareiga atskleisti informaciją, kuri reikšminga sutarčiai sudaryti, pareiga neatskleisti derybų metu gautos konfidencialios informacijos, pareiga vykdyti preliminarįsias sutartis bei pareiga bendradarbiauti ikisutartiniuose santykiuose. Taip pat ši dalis skirta ikisutartinių nuostolių: derybų išlaidų, prarastos galimybės pinigines vertės, nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gautos naudos bei negautų pajamų atlyginimo galimybės, analizei.

Trečiojoje magistro darbo dalyje dėmesys sutelkiamas ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimties: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*, tyrimui. Įvertinus ikisutartinės civilinės atsakomybės bruožus bei šio instituto teisinį reguliavimą, daroma išvada, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė laikytina *sui generis* – trečia civilinės atsakomybės rūšimi, egzistuojančia šalia sutartinės ir deliktinės civilinės atsakomybės ir paremta tiek sutartinės, tiek deliktinės civilinės atsakomybės idėjomis ir principais.

Raktiniai žodžiai: ikisutartinė civilinė atsakomybė, ikisutartiniai santykiai, derybos, pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, preliminarioji sutartis, ikisutartiniai nuostoliai.

SUMMARY

Both civil and common law systems are moving in the same way of imposing the duty of good faith in precontractual phase. Some countries have specific legislative rules of precontractual liability. Other countries regard the general principle of precontractual liability as part of law of tort or contract. The new Civil Code of the Republic of Lithuania contains specific provisions dealing with precontractual liability. The purpose of this master thesis is to analyze the regulation and application of precontractual liability in Lithuanian legal system. This master thesis is divided into three parts.

The first part discusses about the roots of precontractual liability and summarizes the application of this legal institute in Lithuania and other countries. Also, this part analyzes the definition of precontractual liability and features of precontractual relations. It is obviously that the application of precontractual liability is still developing in Lithuanian legal system.

The second part explores elements of duty of good faith in precontractual relations: requirement to enter into negotiations with intention to reach an agreement, requirement not to break off advanced negotiations without unjustified reasons, duty to disclosure information which is necessary to reach an agreement, duty of confidentiality, duty to keep on preliminary agreements and duty to communicate in precontractual relations. Also, this part analyzes precontractual damages: negotiations cost's, the value of lost opportunity, restitutionary damages and an ability to compensate expectation damages.

In the third part attention is paid on study the nature of precontractual liability: tort, contractual or *sui generis*. An evaluation of the features and legal rules of precontractual liability proves that this type of civil liability can be qualified as *sui generis* – the third type of civil liability lying between contract and tort and based on ideas and principles from both categories.

Keywords: precontractual civil liability, precontractual phase, negotiations, duty of good faith in precontractual relations, preliminary agreements, precontractual damages.